

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Problém interpretace v koncepci Umberta Eca

Martina Chrenová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Problém interpretace v koncepci Umberta Eca

Martina Chrenová

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Kastnerová, Ph. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2018

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji mojí vedoucí práce PhDr. Martině Kastnerové, Ph.D. za odborné vedení a rady, které mi poskytla, a mojí sestře Veronice, která byla mou největší motivací.

Martina Chrenová

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Umberto Eco a jeho interpretační teorie.....	2
3 Problém interpretace.....	6
3.1 Interpretace a použití textu.....	8
3.2 Autor, text, čtenář.....	14
3.2.1 Text (otevřené a uzavřené dílo).....	14
3.2.2 Autor textu	18
3.2.3 Čtenář textu.....	22
3.3 Sémantická a kritická rovina interpretace.....	27
3.4 Falzifikovatelnost.....	30
4 Aplikace vybraných pojmů Ecovy interpretační teorie v praxi.....	36
4.1 Shrnutí.....	39
5 Závěr.....	41
6 Seznam literatury.....	43
7 RESUMÉ.....	44

1 Úvod

Tématem bakalářské práce je analýza teorie interpretace Umberta Eca, objasnění konkrétních pojmů a souvisejících problémů. Zaměřím se na „kritérium falzifikovatelnosti“, tj. kritérium, které čtenářům umožňuje odhalit mylné interpretace a vyloučit jednoznačné misinterpretace; kritickou rovinu interpretace, tj. metajazykovou aktivitu vysvětlující formální důvody naší reakce na určitý text. Dále budou srovnány Ecovy pojmy interpretace oproti použití textu, tj. rozdíl mezi snahou objevit při četbě charakter textu a pouhým použitím samotného textu; trojice pojmů „autor-text-čtenář“, kde Eco vyzdvihuje primární úlohu textu, čímž navazuje na dědictví literárně-vědního strukturalismu; „modelový čtenář“, tj. čtenář profilovaný na základě textu; a „empirický čtenář“, tj. konkrétní osoba pracující se samotným textem; a „modelový a empirický autor“, viz pojem čtenář. Uvedené koncepty jsou stěžejním námětem mnohých Ecových děl, která jsou v této práci pramenným textem. Zacílím zejména na jeho koncepci obsaženou především v dílech *Lector in fabula* a *Meze interpretace*. Neopomenu důležitost role čtenáře v procesu interpretace a jeho význam pro korektní interpretaci. Vzhledem k tomu, jak velmi rozsáhlé je dílo Umberta Eca, zaměřím se jen na několik aspektů problému interpretace, které se pokusím nastínit.

První kapitola je věnována Ecovi, krátce v ní popíši jeho osobnost, život a dílo. Poté se zaměřím přímo na teorii interpretace a hledání metod interpretace, kde uvedu Ecovy problémy interpretace, které byly v průběhu let jeho života doplňovány o nové poznatky. V dalších kapitolách budu analyzovat konkrétní interpretační teorie a explikovat výše uvedené pojmy, koncepty budou mnohdy doplněny také o pozdější definici vycházející z výše zmíněného díla *Meze interpretace*.¹ Na závěr této práce provedu shrnutí Ecovy teorie interpretace, ověřím možnost její aplikace a funkčnosti v praxi a pokusím se nastínit celkový přínos Ecovy teorie interpretace k teorii literatury.

¹ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 100.

2 Umberto Eco a jeho interpretační teorie

Umberto Eco byl významný italský filozof a spisovatel, patřil mezi představitele postmoderny a avantgardy. Narodil se v lednu roku 1932 v Alessandrii. V padesátých letech dokončil doktorandské studium filozofie a literatury a začal pracovat jako redaktor, nedlouho poté publikoval svou první knihu. V šedesátých letech působil jako profesor ve Florencii a od roku 1971 v Bologni, kde vyučoval sémiotiku. Společně s Ronaldem Barthesem je Eco považován za jednoho z nejdůležitějších představitelů sémiotiky.² Eco napsal mnoho odborných prací, ve kterých se věnuje zejména středověké kultuře, estetice a teorii interpretace. Znalost mezi rozsáhnou veřejností mu však přinesly především jeho romány, jakou jsou například *Jméno růže* (za který získal důležité literární ocenění v Itálii i ve Francii), *Foucaultovo kyvadlo* a *Baudolino*.³

Ecův pohled na interpretaci textu se v průběhu desetiletí viditelně proměňuje. Původní představa otevřeného díla vyžadovala velkou čtenářskou aktivitu a tvůrčí spolupráci.⁴ Namísto této původní myšlenky, kterou shrnul ve své knize *Opera Aperta*⁵, se od sedmdesátých let staví do popředí potřeba stanovení hranic významového dění a limitů vnímatelské tvůrčí aktivity a aktivity založené na vyvozování pravidel z textu, aby se tak interpret vyhnul případné misinterpretaci díla. Úvodní kapitola *Role čtenáře* je věnována přehodnocení Ecova postulátu o otevřenosti díla, role vnímatele je generována skrze text. Eco nesouhlasí s jakobsonovskou analogií textu a sdělení (message), to se podle něj stává nakonec prázdnou formou, které lze přiřazovat různý význam v závislosti na okolnostech utváření sdělení.⁶

Ve stejném díle Eco zavádí pojem modelového čtenáře (model reader), který je jako budoucí čtenář díla vytvořen v autorově mysli. Takovýto modelový čtenář by měl umět přijímat a používat ve fázi interpretace výrazy stejně tak, jak je autor tvoří a používá v prvotní fázi. Samotný text tvoří kompetence modelového čtenáře. Autorský ani čtenářský koncept samozřejmě není směřován k psychofyzickým bytostem, nicméně obě tyto entity jsou Ecem vnímány jako textové strategie,

² RADFORD, G. P. *Walking and swimming with Umberto Eco*, str. 5.

³ STAUDER, T. *Gespräche mit Umberto Eco*, str. 115.

⁴ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 100.

⁵ ECO, U. *Open work*, str. 74.

⁶ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 100.

které autor rozvíjí v knihách *Šest procházek literárními lesy*, kde rozděluje pojem modelového čtenáře prvního a druhého stupně, a *Lector in fabula*.⁷

Svou představu interpretace Eco více upřesňuje ve svém spisu nazvaném *Meze interpretace*. V části *Intentio Lectoris: Stav umění* se autor vymezuje proti dekonstrukci i anglofonní teorii čtenářské recepce, „textovost“ textu se nesmí vytrácet v individuálních čteních a přestože jsou texty přístupné mnohým čtením, mnohdy nejsme schopni odhadnout, jaké významové směřování text podporuje.⁸ Představu modelového čtenáře Eco typologizuje, prvoplánový čtenář provádí sémantickou (semantic, semiotic) interpretaci, tzn. implementuje text daným významem, rozumí sémantice toho, co nám říká text, zatímco druhoplánový čtenář tvoří interpretaci kritickou (critical, semiotic), tzn. pochopení formálních důvodů, proč text tvoří právě danou reakci.⁹

Na úlohu autora v interpretaci textu se v rámci literární teorie zaujímají poměrně odlišná stanoviska. V rozmezí od osmnáctého do začátku devatenáctého století literární vědci zastávají postoj, který tvrdí, že význam díla je odvozen od intence autora a cílem interpreta je najít v textu původní záměr autora.¹⁰ Poststrukturalisté na intenci autora pohlíží jako na něco pro interpretaci úplně irelevantního, interpretace se zaměřuje čistě na text. Nezávisí na jeho autorovi, takže text není možné interpretovat skrze intenci autora.¹¹ Eco rozlišuje tři druhy intence - textu (*intentio operis*), jemuž přisuzuje primární úlohu, autora (*intentio auctoris*) a čtenáře (*intentio lectoris*).¹² Členěná oblast významového směřování *intentio auctoris* nepatří mezi oblast jeho zájmu, jelikož je vyvozena z existence premisy „co chtěl autor říci“. Namísto *intentio lectoris*, zkoumající teorie čtenářské recepce, zdůrazňuje důležitost prostředního článku, *intentio operis*. Empirický čtenář si utváří domněnku o modelovém čtenáři, jakého si žádá text, modelový čtenář vytvořený textem poté spěje k postižení modelového autora, jenž je analogií textového záměru (*intentio operis*).¹³

⁷ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 101.

⁸ Tamtéž, str. 109.

⁹ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 110.

¹⁰ COMPAGNON, A. *Démon teorie*, str. 47.

¹¹ EAGLETON, T. *Úvod do literární teorie*, s. tr 186.

¹² ECO, U. *Meze interpretace*, str. 59.

¹³ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 110.

Eco uznává, že je obtížné stanovit přesné hranice mezi samotným čtením textu a předtextovým čtením, čímž je nucen připustit užitečnost hermeneutického pojmu *předsudek*. Podobně obtížné je stanovení hranic mezi interpretací budující text a interpretací apelující na potvrzení výsledku (zjevnost „hermeneutického kruhu“), dále i mezi interpretací textu a použitím textu, stejně tak mezi významy, kterých text načerpat během svého „života“ a recepce (jaussovský postulát recepční estetiky) a lineární textovou manifestací.¹⁴

Od počátku devadesátých let rozpoznáváme u Eca zřetelnou ztrátu invence, klesající zájem o pátrání po limitech interpretace a textovém záměru. Signalizující je zjevný příklon k rozmanitým metodologickým východiskům nevycházejícím výhradně ze sémiotického základu. Koncept, k jakému směřoval až do díla *Meze interpretace*, později vlastně už jen popularizuje a rétoricky rozvíjí používáním inovativních ilustrativních příkladů. Díla jako *Šest procházek literárními lesy* a *Interpretace a nadinterpretace* obsahují v podstatě závěry, které byly již dříve předneseny ve starších pracích, jsou to závěry obecně známé i v našem prostředí. Zájem Umberta Eca se postupem času přesunul k teoriím fikčních světů, ke kontextům vnitrotextové uspořádanosti a sémiotice.¹⁵

V díle *Meze interpretace* se Eco znovu vrací k výše uvedeným teoriím interpretace, které se snaží upřesnit a doplnit. Interpretaci již nechápe jako zcela volnou a otevřenou, tak jak tomu bylo v počátcích jeho zkoumání. Záměr textu nabývá podoby pozitivně vymezitelného a interpretačně rozlišujícího kritéria, tudíž se interpretace stává textovou spoluprací, ve které vnímatel čtení naslouchá, nabízí svá řešení, ale ve finále se při jejich testování podřídí tomu, jak na tyto pokusy odpovídá text.¹⁶

Díla Umberta Eca jsou pro svět literatury velkým přínosem. Zajímal se také o recepční estetiku, ve které se zabývá „vnímatelem“ uměleckého díla, nikoli uměleckým dílem samotným. Od padesátých let se podílel na organizování avantgardy a vzniku volného uskupení avantgardních umělců, kteří tvořili základ pro pozdější skupinu 63, kde Eco vedl část věnovanou avantgardě a soudobým rozvíjejícím lingvistickým experimentům. Za svou celoživotní práci získal mnohá ocenění, byl

¹⁴ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 110.

¹⁵ Tamtéž, str. 111.

¹⁶ Tamtéž, str. 109.

lektorem, redaktorem, profesorem, literárním vědcem, romanopiscem i prezidentem na univerzitě v San Marinu, kde strávil většinu života. Zemřel v únoru 2016 ve věku 84 let v Miláně. Byl to pozoruhodný intelektuál, ve kterém se spojovala výjimečná inteligence s neúnavnou schopností předjímat budoucnost.

3 Problém interpretace

Problém interpretace v koncepci Umberta Eca bude blíže nastíněn v této kapitole, přičemž předchozí část práce nás již částečně uvedla do kontextu. Budou zde konkrétněji analyzovány některé aspekty Ecovy interpretační teorie, především explikací klíčových pojmů, které se vyskytují v Ecových dílech a jsou úzce spjaty s problémem interpretace literárních textů. Uvedené koncepty budou většinou vycházet z Ecovy původní představy této problematiky a zároveň budou, jak již bylo zmíněno, většinou doplněné o jeho novější stanovisko z díla *Meze interpretace*, ve kterém si Eco ujasňuje své vlastní názory. V tomto spisu, který je jednou z posledních prací na toto téma, se zabývá především důležitou otázkou problému interpretace literárního textu, otevřeností a uzavřeností díla, fiktivních světů a kritikou dvou druhů fanatismu. Pomocí analýzy některých Ecových aspektů interpretačních teorií a vybraných pojmů budeme schopni blíže specifikovat nároky, jež jsou vznášeny na autora textu a jeho čtenáře, tzn. požadavky textové interpretace.

Eco v souvislosti s problémem interpretace uvádí pojem encyklopedie, který obsahuje všechny čtením získané zkušenosti interpreta, jeho normy a hodnoty.¹⁷ Text je čtenářem chápán jako určitá uzavřená struktura, ve které je možné rozlišit úrovně konkrétních prvků a vztahy mezi nimi.¹⁸ Pojem encyklopedie je nepostradatelný v procesu interpretace textu, napomáhá jeho porozumění. Naše znalosti jsou rozmanité jako zeměpisná mapa, kde je možné postupovat neomezeným množstvím cest. Protože je však encyklopedie (jako nakladatelský prvek) uspořádána alfabetycky, je nám jasné, že je nezbytné uchýlit se ke zjednodušujícím trikům.¹⁹ Zde se střetáváme s poukazem na ideální model encyklopedie, tzn. hypotetický výtah veškerých znalostí určité kultury. V tomto smyslu je tedy encyklopedie případně nekonečná, neboť se pohybuje, a naše diskurzy, tvořené na jejím základě, ji zpochybňují.²⁰

„Všeobsahující“ encyklopedie nezaznamenává pouze to pravdivé (ať už je pravdě přisuzován kterýkoli význam). Naopak v ní nalézáme všechno, co bylo řečeno společností, aniž by to bylo uznáno za pravdivé, případně přijato jako imaginární.²¹ Není možné čerpat z její ucelenosti, jelikož se jedná o celistvý přehled

¹⁷ COMPAGNON, A. *Démon teorie: literatura a běžné myšlení*, s. 155.

¹⁸ MITOSEKOVÁ, Z. *Teorie literatury: historický přehled*, str. 151.

¹⁹ ECO, U. *Od stromu k labyrintu*, str. 55.

²⁰ COMPAGNON, A. *Démon teorie: literatura a běžné myšlení*, s. 155.

²¹ ECO, U. *Od stromu k labyrintu*, str. 55.

všeho lidstvem vyřčeného, navzdory tomu má však hmotnou existenci, jelikož vše vyslovené je uchované formou veškerých knih, obrazů, svědectví, jež v řetězci sémiózy pracují jako vzájemná *interpretans*.²²

Do průběhu komunikace zasahuje (a vzájemně se propojuje) nespočetné množství gest a ostenze, tzn. mimolingvistické akcentování, i bezpočet zpětných vazeb a opakujících se postupů. Z tohoto tvrzení vyplývá, že se rozhodně nejedná o čistě jazykovou komunikaci, nýbrž sémiotickou aktivitu v širším slova smyslu, kde se znakové systémy vzájemně doplňují.²³ V díle *Teorie sémiotiky* Eco buduje představu sémiózy ohraničené encyklopedií, kterou chápal jako určitý kulturní a jazykový kód sídlící v dané době.²⁴ V komunikativním modelu, jenž je popularizován prvními teoretiky informace (mluvčí, sdělení, příjemce), se sdělení generuje i interpretuje na bázi kódu. Je nám známo, že kódy adresáta mohou být zčásti nebo zcela rozdílné od kódů mluvčího a že lingvistický kód zdaleka nepostačuje k pochopení lingvistického sdělení. Kódem nemáme na mysli žádnou jednoduchou entitu, ale častěji spíše komplexní systém pravidel.²⁵

Encyklopedie stále tvoří nové interpretace dle okolností a sémantika zde obsahuje pragmatiku. Nikdy se nám nepodaří získat ji v uzavřené a konečné podobě, encyklopedická reprezentace nemůže být nikdy globální, ale pouze lokální, aktivuje se na základě určitých faktorů.²⁶ Podle Eca by měl čtenář k aktualizaci literárního textu využít veškerých svých znalostí, na jejichž základě interpretuje a vnímá text. „Text je produkt, jehož interpretační osud musí být částí vlastního generativního mechanismu – generovat text znamená realizovat strategii, jejíž částmi jsou i předpovědi tahů těch druhých – jako je tomu ostatně v každé strategii.“²⁷ V procesu interpretace čtenář do literárního díla pokaždé vnáší své subjektivní názory a myšlenky získané z předešlých zkušeností, které tvoří část encyklopedie čtenáře. Z tohoto (a jiných) důvodů mnohým dílům neubývá na hodnotě ani po mnoha stovkách let, pouze je postupně přepisuje společnost.²⁸

²² Tamtéž, str. 56.

²³ ECO, U. *Od stromu k labyrintu*, str. 5.

²⁴ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 100.

²⁵ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 69.

²⁶ ECO, U. *Od stromu k labyrintu*, str. 57.

²⁷ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 69.

²⁸ EAGLETON, T. *Úvod do literární teorie*, str. 23

3.1 Interpretace a použití textu

Ačkoliv čtenáře (interprety) text mnohdy vede směrem, ve kterém lze nalézt kontextuální legitimní interpretace, záleží jen na čtenáři, jestli zvolí interpretační postup shodný s textovou strategií či naopak. Je nutné rozlišit volné použití textu koncipovaného jako imaginativní stimul od interpretace otevřeného textu. Eco v kontextu s rozlišením jednotlivých intencí formuluje posuzovací hlediska pro rozdělení mezi (kritickým) interpretováním textu, na které se vážou pravidla čtení, a pouhým užíváním textu.²⁹ Kritický interpretovat nějaký text znamená jej číst ve snaze objevit vedle našich subjektivních reakcí něco dalšího a konkrétnějšího z charakteru díla. Takovýto čtenář respektuje *intentio operis*, což znamená, že se drží textových instrukcí, díky kterým dosahuje správné interpretace.³⁰ Ve svém díle *Šest procházek literárními lesy* Eco uvádí: „Les (míněno jako text) je tu pro všechny, a proto v něm nesmím hledat fakta a pocity, které se týkají jenom mne.“³¹

Používat text znamená oprostít se od něho tak, abychom byli schopni získat něco nového, přičemž jsme vystaveni riziku, že budeme text ze sémantického hlediska misinterpretovat.³² Eco uvádí příklad: „Pokud mám sexuální potěšení z pornografické knihy, pak tuto knihu nepoužívám, protože abych mohl rozvinout své sexuální fantazie, musím nejprve sémanticky interpretovat věty této knihy. Naopak pokud například nahlížím do Euklidových *Základů*, abych z nich vyvozoval, že jejich autor trpěl barvoslepostí a byl posedlý abstraktními obrazy, potom tento text používám, neboť odmítám sémanticky interpretovat jeho definici a teorémy.“³³

Eco je přesvědčen o nezbytnosti dělat rozdíl mezi dvojí manipulací s textem, promlouvá o interpretaci textu, který za určitý konstitutivní základ své strategie považuje stimulaci užití co nejvolnějšího použití textu, a o textu používaném přímo za účelem textu, který přináší slast. Tomuto tvrzení je však nezbytné stanovit určité meze, pojem interpretace k sobě stále ještě vztahuje dialektiku mezi strategií autora a odpovědí modelového čtenáře. V praxi je možný výskyt i estetiky volného, aberativního, potřebného a zlomyslného užití textů.³⁴ Problematiku používání textu

²⁹ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 76.

³⁰ Tamtéž, str. 67.

³¹ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 18.

³² ECO, U. *Meze interpretace*, str. 66.

³³ Tamtéž, str. 67.

³⁴ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 76.

Eco doplňuje tvrzením: „texty uzavřené kladou užití mnohem větší odpor než texty otevřené. Jsou koncipovány pro jasně definovaného čtenáře s úmyslem řídit represivně kooperaci, přesto ponechávají dostatečně elastické prostory.“³⁵

V souvislosti s užíváním textu Eco hovoří o Pierceovi, který se zabývá myšlenkou nekonečné interpretace. To je možné z toho důvodu, že (podle Peirce) vnímáme realitu v podobě kontinua, ve kterém se nenachází žádná absolutní individua, což nás vede k principu synechismu. „Skutečné kontinuum je cosi, čehož možnosti determinace nemůže vyčerpat žádné množství jednotlivců.“³⁶ Realita se nachází v určitém stavu obtížné definovatelnosti a pouze proto je princip kontinuity chápán jako „objektivizovaná omylnost“. V tomto kontinuu, kde je možné separovat neomezená a neurčitá individua, je eventuální výskyt chyby velmi pravděpodobný, tudíž je semióza zdánlivě neomezená. Veškeré obsahy našeho vnímání a myšlení jsou příliš obecné, pouze to, co opravdu existuje, se může stát předmětem skutečného pojetí. Toto pojetí lze chápat jako mnohem více vymezující než kterákoli daná koncepce a z toho důvodu nikdy není determinováno takovým způsobem, aby se nenaskytla možnost další determinace. Taková nejasnost v našem vědění se postupně stává vágností. Pierce obhájí princip textové kontextuality. Ukázal, že pokud tedy může být řetězec interpretací neomezený, pak univerzum rozpravy intervenuje strategie konstituující universum svých interpretací, pokud ne legitimních, tak legitimizovatelných. Jakákoliv jiná rozhodnutí užít volného textu se shodují s rozhodnutím rozšířit univerzum rozpravy. Dynamika semiózy k tomu přímo vybízí. Je však nutné vědět, zda je naším záměrem interpretace textu nebo snaha o trvání chodu semiózy.³⁷

Eco ve svém díle *Interpretation and Overinterpretation* rozděluje interpretaci dvojitým způsobem, a to na interpretaci rozumovou (sane interpretation), která má za cíl hledání textové strategie, a interpretaci paranoidní (paranoiac interpretation), tzn. nadměrná interpretace, která při pokusu o nazření pravé podstaty textu přináší zbytečné informace přesahující hranice samotného textu. Pro obě tyto interpretace je společný aspekt podezřelého nahlížení na text a snaha o pátrání po symbolech, které by je zavedly ke korektní interpretaci díla.³⁸ Každý čtenář, který podlehne intenci textu,

³⁵ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 77.

³⁶ cit. Peirce, In ECO, U. *Meze interpretace*, str. 45.

³⁷ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 77.

³⁸ ECO, U. *Interpretation and overinterpretation*, str. 48.

hledá v něm subjektivní obsahy ve snaze dosáhnout potěšení, tento text nadinterpretuje, jelikož se příliš vzdaluje od původní interpretace textu.³⁹ V takovém případě je nejedná o (kritickou) interpretaci textu, pouze o jeho použití, protože čtenář vkládá do textu své subjektivní intence. Textová nadinterpretace se nachází v každé čtenářské interpretaci, která je ovlivněna sentimentem, či soukromými fakty. Stejně tak je tomu i v situaci, kdy se čtenář pokouší interpretovat text s ohledem na autorův záměr a nesprávně si vykládá podprahové podněty, které vedly autora k tvorbě textu. Pokud se s „lesy vyprávění“ zachází jako se „soukromými zahradami“, pak se jedná o způsob používání textu, který je dle Umberta Eca identický s denním sněním, a to by v žádném případě nemělo být považováno za veřejnou záležitost. Ecův definovaný vztah týkající se interpretace a použití textu je podle Raffa nekorektní, jelikož modelový a empirický čtenář je nesprávné rozdělení, a tudíž je nutné zkritizovat i Ecovy nepodložené předpoklady o dovednostech čtenáře textu, který je podle něj způsobilý k tomu, aby separoval vlastní pohled na text od samotného procesu interpretace. Raffa považuje Eca za empirického autora, který sám sebe pasuje do pozice, která mu umožňuje rozhodovat o tom, zda-li se už jedná o subjektivní použití textu nebo o veřejnou interpretaci, a tím boří hranice mezi osobní o veřejnou sférou.⁴⁰

Eco uvádí, že bránit právo na interpretaci oproti pouhému užívání textu neznamená, že by texty nemohly být vůbec používány, ba přímo naopak.⁴¹ Činíme tak denně z různých úctyhodných důvodů, jelikož se tomu nelze vyhnout. Je však stále nezbytné rozlišovat případy (kritické) interpretace textu od použití textu. Kritický čtenář textu by mohl také tvrdit, z jakého důvodu byly určité texty užity konkrétním způsobem, a objevit v jejich obsahu způsob, jakým by se dalo textu případně zneužít, či ho použít. Zde je možné, že sociologická analýza volného použití textu podpoří jeho další interpretaci.⁴² Interpret má povinnost podříditi se textu, jenž řídí pocity čtenáře a postupně ho směřuje k co možná nejsprávnější interpretaci.⁴³

Použití textu a interpretaci textu můžeme pojmut jako abstraktní teoretické možnosti. Veškeré empirické čtení, které provádí každý interpret textu, reprezentuje

³⁹ RAFFA, G. P. *Walking and swimming with Umberto Eco*, str. 168.

⁴⁰ Tamtéž, str. 169.

⁴¹ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 71.

⁴² Tamtéž, str. 72.

⁴³ ECO, U. *Two problems in textual interpretation*, str. 156.

nepředvídatelnou kombinací obou těchto možností. Existuje zde i možnost, že hra, která začíná pouhým používáním textu, ve finále končí jako nová interpretace textu, či naopak. Mnohdy platí, že používáním textu dosáhneme jeho oprostění od minulých interpretací, nalezneme jeho další textové aspekty a uvědomíme si, že předchozí interpretace nebyly správné. Objevíme tedy nové *intentio operis*, které bylo původně zahaleno přílišným množstvím intencí čtenáře. Eco zastává zázor, že pokud čtenář použije text, nezvratně dojde k jeho misinterpretaci. Je tedy namístě pochybovat o jeho tvrzení, které hlásá, že z těchto misinterpretací může vzniknout kritická interpretace textu.

Můžeme se setkat i s předtextovým čtením, které se však neprovádí s úmyslem interpretovat text, cílem je poukázat, jaké produkce je možné dosáhnout skrze jazyk neomezené sémiózy. V tomto případě čtení očividně zastupuje filozofickou funkci. Eco se domnívá, že podle Derridy není smyslem dekonstrukce přesun z jednoho pojmu k dalšímu, ale obrat a rozvrácení pojmového řádu a nepojmového řádu, kterým je dekonstrukce artikulována. Eco se domnívá, že lze najít odlišnost mezi tímto filozofickým postupem a stanoviskem akceptujícím ho modelem pro literární kritiku a novou tendenci v interpretování díla. V občasných situacích texty nejsou interpretovány, avšak opravdu pouze používány. Mnohdy není jednoduché stanovit rozdíl mezi interpretací a použitím textu, Eco pátrá po hranicích interpretace a pokouší se zjistit, kam až dosahují⁴⁴, stejně důležité je neopomenout hranice, které text klade jeho interpretovi.⁴⁵

Tématem Ecova nastolení hranic mezi kritickou interpretací textu a jeho pouhým užíváním se, mimo jiné, zabýval americký filosof Richard Rorty, který na jeho názory nahlíží poněkud kriticky. Domnívá se, že Eco přikládá přílišný význam přirozenosti textu, kterou je třeba procesem interpretace vyhledat. Rorty vybízí čtenáře textu k jeho použití pro soukromé účely, což je podle něj jediná činnost, která se dá s textem provádět, nabádá nás k odstoupení od textu za účelem objevení jeho charakteru, upřednostňuje jeho význam a to je přímo v rozporu s Ecovým přesvědčením, že se uvnitř textu nachází nějaká podstata, která může být objasněna legitimní interpretací.⁴⁶ Zdůrazňuje důležitost významu textů pro různorodé účely čtenářů. Snaží se

⁴⁴ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 72.

⁴⁵ Tamtéž, str. 12.

⁴⁶ ECO, U. *Interpretation and overinterpretation*, str. 11.

separovat od hlubšího historického zakotvení, a tím nastiňuje ideu dění ve stanovené oblasti, která je zaměřena na jednání vně stanovené pasáže textu. Historického zakotvení nelze dosáhnout, protože historická reflexe je chápána v oblasti dění týkajícího se lidské tělesnosti.⁴⁷

Za příklad dobré kritické interpretace Eco považuje Derridovo kvazi-psychoanalytické čtení Poetova díla *Odcizený dopis*, jenž tento autor propracovává ve své eseji „*Le facteur de varité*“. Derrida neopomíná na tvrzení, že se tato analýza netýká nevědomí autora, ale nevědomí textu. Intepretaci děje Derrida vyvozuje od skutečnosti, která z příběhu není zjevná. Zprvu přebírá doslovný výklad vyprávění i významu slov užitých Poem, poté se snaží o izolaci druhého (symbolického) významu poskytnutého textem pravděpodobně vně záměr autora. Ať už se mylí, či nemýlí, napomáhá tak své sémantické interpretaci na druhé rovině doloženými textovými důkazy. Předvádí schopnost textu vytvářet význam na druhé rovině a produkuje tak kritickou interpretaci.⁴⁸ Ve svém díle *Gramatologie* Derrida pátrá po autoritách, jako jsou například Peirce a Jakobson, s jejichž nápomocí lépe obhajuje svou vidinu sémiózy nekonečných interpretací, rozdílností a neomezené hry. Eco si pokládá otázku, zda je Derridova interpretace Pierce správná, a patrně si není zcela jist, zda by samotný Pierce s touto interpretací svého díla souhlasil. Přesto se však Eco vyhrazuje vůči tvrzení Searla, který hlásá, že Derrida s oblibou hovoří o věcech, které jsou evidentně nepravdivé, a naopak se domnívá, že Derrida oplývá pozoruhodnou oblibou hovořit o věcech, jejichž pravdivost není úplně zjevná, nebo dokonce přímo nezjevná.⁴⁹ Dále v *Gramatologii* Derrida pro čtenáře díla podotýká: „Bez veškerých nástrojů tradiční kritiky bude kritická produkce riskovat to, že se nebude vyvíjet žádným konkrétním směrem a sama sobě poskytne oprávnění říkat téměř cokoliv. Ale toto nepostradatelné zábradlí vždy čtení textu pouze ochraňovalo, nikdy neotevřelo.“⁵⁰

Mnohdy není jednoduché rozeznat správnou interpretaci textu od pouhého použití. Jak už bylo zmíněno dříve, pokud se čtenář neoprostí od subjektivních intencí, misinterpretuje text. Málokterý čtenář je však schopen se zcela vyhnout subjektivismu, ačkoliv se to navenek může zdát snadné. Je nezbytné se nejprve seznámit se všemi

⁴⁷ HAMAN, A. HOLÝ, J. PAPOUŠEK, V. *Kritické úvahy o západní literární teorii*, str. 174.

⁴⁸ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 67.

⁴⁹ Tamtéž, str. 44.

⁵⁰ Tamtéž, str. 44.

předešlými interpretacemi i misinterpretacemi, abychom mohli přistupovat k textu vyhovujícím způsobem a s určitým nadhledem. Toto téma koncem šedesátých let nabírá na popularitě, spousta autorů znovu obrací svůj zájem k významotvorné potenci textu (vedle evropské sémiotiky a nově objevených podnětů strukturalismu) a pokouší se zabránit přílišnému přívalu interpretací založených pouze na základě subjektivních reakcí na text a náhodných nápadů objevených nad textem.⁵¹

⁵¹ BÍLEK, P. A., *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 111.

3.2 Autor, text, čtenář

Pokud chceme správně interpretovat text, je podle Eca nezbytné porozumět roli autora, textu a čtenáře, mezi kterými je důležitá spojitost, neboť se vzájemně provázejí. Autor textu by měl předpokládat, že čtenář není povinen seznámit se i informacemi o osobnosti tvůrce díla, a tudíž se musí pokusit tvořit text takovým způsobem, aby každý, kdo se setká s jeho tvorbou, pochopil prvotní intenci textu. Od čtenáře se očekává, že se pokusí vnímat text, dokonce navrhne vlastní řešení, avšak ve finále se podřídí textu.⁵² Eco přisuzuje primární roli v interpretaci spojitosti mezi textem a jeho čtenářem, tvůrci díla nepřikládá přílišný význam. Není jediným zastáncem recepční teorie, která tvrdí, že teprve až samotné čtení „probouzí text k životu“, jelikož se v něj nachází mnoho prázdných míst a ta je nutno vyplnit ve spolupráci se čtenářem.⁵³

Jak již bylo dříve zmíněno, Eco typologicky člení oblast trojúhelníkového kontrastu, rozlišuje tři druhy intence - autora, textu a čtenáře. Tyto pojmy z oblasti literární komunikace Eco rozvádí ve svém díle *Meze interpretace*.⁵⁴ V dílech *Šest procházek literárními lesy* a *Lector in fabula* Eco rozvíjí koncepci modelového a empirického čtenáře, které staví do vzájemného protikladu. K těmto pojmům vytváří souběžné pojmy, empirického a modelového autora.

3.2.1 Text (otevřené a uzavřené dílo)

Jedno z původních témat, kterými se Eco zabýval, je rozdíl mezi otevřeným a uzavřeným dílem. Této problematice se věnoval již ve svém díle *Opera aperta* (kde se inspiroval mimo jiné informační teorií, Piagetovou epistemologií, Richardsovou sémantikou, teorií interpretace, transakční psychologií, atd⁵⁵). V tomto díle přišel s tvrzením, že literární a umělecká díla se snaží o produkci toho, co Joyce nazval „ideálním čtenářem“, a to za pomoci odkrývání kulturních, historických a psychologických očekávání svých adresátů. Zde se Eco stále pohyboval v pre-sémiotické oblasti.⁵⁶

⁵² BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 109.

⁵³ SEDMIDUBSKÝ, M. *Čtenář jako výzva: výběr z prací kostnické školy recepční estetiky*, str. 40.

⁵⁴ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 59.

⁵⁵ Tamtéž, str. 58.

⁵⁶ Tamtéž, str. 57.

Dvě rozdílná pojetí interpretace nás vedou prakticky celými literárně vědními dějinami. Na jedné straně stojí předpoklad, že interpretace textu má za cíl dobrat se toho významu, jaký jeho autor zamýšlel, nebo se alespoň pokusit vyhnout subjektivismu a dopracovat se k jeho objektivní povaze (esenci), která není závislá na našich interpretacích. Na straně druhé stojí domněnka, že je možné interpretovat texty nekonečným množstvím způsobů.⁵⁷ Ve spise *Opera aperta* dokonce zdůrazňoval roli čtenáře textu, který byl ochotný riskovat ideální nespavost, aby mohl tato nekonečná množství interpretací sledovat.⁵⁸ V ryzí podobě však obě tyto koncepce představují situace „epistemologického fanatismu“.⁵⁹ Eco rozděluje dva druhy fanatismu, první chápe interpretaci jako pasivní recepční proceduru, která se podobá dešifrování kódovaných zpráv, druhý očekává, že jakýkoliv text se může interpretovat mnohými způsoby a má tedy více významů.⁶⁰

Svoji prvotní představu otevřeného díla (*opera aperta*) staví v protikladu k textům uzavřeným, tzn. kompletním, které jsou schopny výkladu sebe samých. Patří mezi ně i texty, ve kterých autor nabízí čtenáři znatelné komunikační stimuly, podle nichž by si čtenář měl samostatně přeorganizovat navrhované uspořádání díla. Eco předpokládá, že čtenář nalezne organický celek v patřičném a pravém významu díla. Význam děje je omezen na pokusné vkládání subjektivní životní zkušenosti, kulturní tradice a předpojatosti. Do opozice uzavřenosti se staví koncepce otevřeného díla, které je neukončené, k dispozici nabízí jen komponenty a čtenářova nejistota vůči stavbě celku je tedy významovým směřováním. Ecovo téma otevřenosti díla je předmětem spisu *The Open Work*.⁶¹ Otevřenost díla je zde chápána tak, že plyne z různorodosti charakteru díla ve spojitosti s příjemcovými subjektivními reakcemi. Eco pojímal formu otevřenosti textu dvěma rozdílnými způsoby, a to jako neomezenou způsobilost tvořit texty k různým čtením a jako umělecky zaměřenou konstrukci, jež toto čtení podněcuje. První způsob výše zmíněné Ecovy idey se přibližuje bádání na základě recepční estetiky, druhý nám poskytuje jistou interpretaci moderního umění. Kritika, jež se pokouší pod vnější částí utvořeného díla najít potenciální texty, tak odpovídá na výzvu literatury, která pátrá po otevřených formách.⁶² Eco tento proces otevřenosti díla, vycházející

⁵⁷ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 31.

⁵⁸ Tamtéž, str. 59.

⁵⁹ Tamtéž, str. 31.

⁶⁰ DOLEŽEL, L. *Doslov*. In *Meze interpretace*, str. 307.

⁶¹ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 98.

⁶² MITOSEKOVÁ, Z. *Teorie literatury: historický přehled*, str. 448.

ze spolupráce čtenáře s autorem díla, částečně nastiňuje pomocí hudebního diskurzu. Možnosti otevření díla odlišným způsobům interpretace vysvětluje v kontextu s moderním uměním, jež se vyhrazuje oproti klasickému umění, které v podstatě není dvojsmyslné. To nám poskytuje možnost dotvářet hudební skladby, jejichž části nebyly fyzicky dokončené.⁶³ Veškerá umělecká díla, literaturu nevyjímaje, jsou vystavena nespočetným možnostem různých interpretačních intervencí. Jejich zásluhou se pohlíží novým způsobem na interpretovanou entitu, což nepochybně souvisí s osobnostními rysy vnímatele, v závěru je tedy dílo určitým způsobem obohaceno.⁶⁴

Mnohdy ani sám autor netuší, jak se bude jevit finální verze jeho tvorby. Pokud si je vědom toho, co je možné získat z vyobrazení, je schopný rozhodovat o tom, v jaké míře ponechá čtenáři volnost, čímž mu dopřeje určité interpretační dobrodružství, a kde je naopak třeba mít kooperaci čtenáře pod kontrolou. Autor díla se pečlivě pokouší o to, aby se o sebe všechny možnosti interpretace vzájemně opíraly, přestože text může obsahovat nepřehledné množství způsobů jeho výkladu.⁶⁵ Cílem otevřeného díla je, aby v něm jeho interpret objevil co největší počet zápletek, primární je však relace mezi samotnou interpretací díla a jeho formou. Cíl interpreta tedy spočívá v tom, že v textu nalezne přesně to, co našel, jelikož jsou tyto asociace potenciálně vyvolávány textem. V závěru tedy můžeme dojít k tvrzení, že pokud ne samotný autor, tak jazyk je tím, kdo tvoří tento efekt ozvěny.⁶⁶

V prostoru nekonečné semiózy (jež vychází z Peirce), která je navozena textem, může být sémantický prostor svazován jen kooperativní aktivitou vnímatele v procesu aktualizace textu. Otevřenost textu tedy Eco nechápe jako vizi textu, jež slouží jako stimul ke všemu, co je potřebné pro vnímatele. Ten má jistou svobodu interpretační volby, jež je vytvořena cílenou strategií díla, které se mu otevírá.⁶⁷ Otevřená díla, jež jsou neukončená, obsahují jen určitý druh komponentů ve formě autorových příkazů, kterak jednat s textem.⁶⁸ Eco považuje za otevřená díla zejména tvorbu Jamese Joyce a Franze Kafky, jelikož tito autoři čtenářům textu nabízejí prostor pro neomezenou

⁶³ ECO, U. *The Open Work*, str. 19.

⁶⁴ Tamtéž, str. 21.

⁶⁵ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 75.

⁶⁶ KUBÍNOVÁ, M. *Text v pohybu četby*, str. 86.

⁶⁷ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 105.

⁶⁸ Tamtéž, str. 99.

interpretaci díla. Eco tvrdí, že James Joyce poskytuje čtenáři textu jistý druh klíče, aby mohl nahlížet na jeho tvorbu správným stylem.⁶⁹

Eco postupem času od své prvotní představy o otevřeném díle ustupuje. Ve stati *The Role of the Reader* již nesouhlasí s protikladem otevřeného a uzavřeného díla, jelikož se domnívá, že vnímání textu prospěje určité napětí mezi otevřeností a uzavřeností, jež závisí na procesu textové interpretace. Eco rozděluje otevřenost na dva druhy, otevřenost metaforickou, přičemž se nabízí různé způsoby možné interpretace díla, a konkrétní, ve které se očekává čtenářova intervence. „Nic není otevřenější než uzavřený text.“⁷⁰ To však platí pouze v případě, že je za jeho otevřenost zodpovědná vnitřní iniciativa a využití textu, nikoliv v případě, kdy je třeba se poddat jeho delikátní manipulaci, to se totiž nejedná o spolupráci, nýbrž násilí.⁷¹

Eco se domnívá, že je potřeba, aby se čtenář text pokusil interpretovat text takovým způsobem, že do něj nebude vkládat své vlastní domněnky. Některá díla jsou otevřená (jak už bylo několikrát zmíněno) možnosti nekonečného množství interpretací, která je základním rysem sémiózy. Tento předpoklad postrádající veškerá kritéria interpretace je však poněkud zavádějící. I v tomto směru se nachází určitá pomyslná hranice, přes kterou již nelze přejít. Potencionální neomezenost interpretace není totožná s tvrzením, že interpretace je bezpředmětná a ničím nevázaná. Je tedy zřejmé, že pokud text neobsahuje žádný konec, neznamená to, že jsou veškeré interpretace správné.⁷² Některé interpretace jsou zcela neakceptovatelné. Pokud chceme cokoli interpretovat, tak by tato interpretace měla vypovídat o tom, co musí být možné někde dohledat a respektovat.⁷³ Žádné dílo není pokaždé otevřeno stejným způsobem, důležitý je jeho výsledek, jenž se odvíjí od toho, jakým způsobem se zachází s různými možnostmi jeho uspořádání. Během tvorby textu je rozsah lingvistických složek značně redukován.⁷⁴ Eco otevřenost díla nechápe tak, že by se v textu dalo najít všechno, co do něj bylo vloženo různými empirickými čtenáři bez návaznosti na charakter textového objektu či snad jemu navzdory. Naopak předpokládá, že součástí textového objektu jsou určité strukturální nástroje (patřící mezi primární analyzovatelné vlastnosti textu),

⁶⁹ ECO, U. *The Open Work*, str. 10

⁷⁰ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 105.

⁷¹ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 74.

⁷² ECO, U. *Meze interpretace*, str. 12.

⁷³ Tamtéž, str. 13.

⁷⁴ ECO, U. *Mysl a smysl*, str. 150.

jenž fungují jako jistý druh podpory interpretační volby, svým způsobem ji dokonce vyžadují.⁷⁵ V procesu interpretace kteréhokoliv díla bychom se tedy měli pokusit interpretovat „právě ten text“, nikoliv naše osobní pohnutky a domněnky, jež si v průběhu čtení utváříme.⁷⁶

Je možné, že se uzavřené dílo stane dílem otevřeným, a to především při nesprávné manipulaci s textem. Děje se tak v situaci, kdy se dílo naskytne v rukou, do kterých podle původního očekávání nepatří. Autor díla totiž předvídá svého modelového čtenáře, což v důsledku znamená, že nesprávný čtenář není schopný rozpoznat textové strategie díla. Tento text se poté nezvratně otevírá nespočetnému množství různých interpretací, jež se odvíjí od čtenářových vlastních reakcí ohledně díla.⁷⁷ Jak bylo již zmíněno, je opravdu nezbytné korigovat čtenářskou tvůrčí aktivitu, abychom tak zamezili možnosti nesprávné interpretace díla. Rozdíl mezi otevřeností a uzavřeností textu může být chápán tak, že zatímco v otevřeném díle čtenář text sám produkuje a tvoří, v díle uzavřeném pouze odhaluje jeho strukturu.⁷⁸

3.2.2 Autor textu

Eco prohlašuje, že ho příliš nezajímá charakter autora textu, neboť jeho biografie ani podněty, které ho motivovaly k tvorbě konkrétního díla, nejsou určující měřítko kvality jeho tvorby. Dokonce tvrdí, že empirický autor narativního či kteréhokoli jiného textu vůbec nespadá do oblasti jeho zájmu⁷⁹, nazývá ho nepohodlnou postavou, která nás svádí ze správné cesty interpretace.⁸⁰ Přesto se však celkem pečlivě zabývá otázkou role autora v procesu interpretace. Dříve literární vědci s oblibou zastávali tradiční pozici, že primární smysl díla vyplývá z intence autora a naším cílem je v textu tento smysl objevit. Podle Eca s tímto pojetím souhlasila filologie, historicismus i pozitivismus. V moderní době (dvacáté století) se však s tímto přístupem vědci příliš neztotožňovali, šířen byl spíše americký New Criticism (Nová kritika), francouzský strukturalismus, ruský formalismus, přičemž intence autora byla považována za zcela relevantní pro určení významu díla.⁸¹ Poststrukturalista Ronald Barthes

⁷⁵ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 58.

⁷⁶ Tamtéž, str. 59.

⁷⁷ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 73.

⁷⁸ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 99.

⁷⁹ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 20.

⁸⁰ ECO, U. *O literatuře*, str. 33.

⁸¹ COMPAGNON, A. *Démon teorie*, str. 47.

v této souvislosti mluví o autorově smrti, jelikož není možné text interpretovat skrze úlohu autora, stejně tak jeho životu nepřikládá žádnou důležitost.⁸² Za jistý kompromis mezi těmito odlišnými pozicemi bychom mohli považovat zdůraznění intence role čtenáře.⁸³ Eco se postupně dopracovává k názoru, že pro správnou interpretaci textu jsou důležité všechny tři aspekty, autor, text i čtenář. Největší úlohu však přikládá textu.

Eco se zabývá pojmem autor též ve svém rozboru díla *Sylvie*, jehož tvůrcem je francouzský romantik Gérard de Nerval. Dílo, které je psáno v první osobě, nás svádí (a to zejména pokud nejsme příliš zkušenými čtenáři) k tomu, abychom si pod tuto první osobu dosadili samotného autora textu, čímž bychom se dopustili značné chyby, jelikož osobou „já“ je myšlen vypravěč díla. Eco podotýká, že jsou i takové situace, kdy hlas hlavního představitele díla není nezbytně hlasem jeho tvůrce.⁸⁴ Každé dílo totiž představuje les vyprávění a záleží pouze na nás, jestli se rozhodneme do něj vstoupit a projít jím. Na základě analýzy této povídky dal Eco najevo své pojetí autora, jelikož se zde objevují oba jeho typy (podrobně budou rozebrány níže v podkapitole), z nichž jeden byl z textu evidentní a druhý poněkud nejasný a neurčitý, a také vypravěč díla, přičemž nemůžeme vyloučit, že evidentním záměrem bylo splést čtenáře a uvést ho do nejistoty.⁸⁵ Eco chápe text jako stroj, jenž pracuje z toho důvodu, aby z nás „vymámil“ interpretace. Tento „líný stroj“, který od svých čtenářů očekává bezpodmínečnou spolupráci, aby se zaplnily prázdné prostory dosud nevyřčeného či nedořečeného, je postaven na určitých presupozicích.⁸⁶ Pokud by bylo čtenářovým úmyslem tento text (stroj) zdiskreditovat, bylo by bezpředmětné tázat se na cokoli jeho autora, jelikož ten by čtenářům za žádných okolností neměl poskytovat interpretaci své vlastní tvorby.⁸⁷ Je tedy nezbytné, abychom jako čtenáři respektovali dílo, jenž interpretujeme, a ne osobnost jeho tvůrce. Spisovatel totiž mnohdy tvrdí věci, které si neuvědomuje, ale zpětně se k němu vracejí v podobě reakce, již mu poskytují jeho vlastní čtenáři.⁸⁸ Může se potom stát, že spisovatel na kritickou reakci odlišně

⁸² EAGLETON, T. *Úvod do literární teorie*, str. 186.

⁸³ COMPAGNON, A. *Démon teorie*, str. 47.

⁸⁴ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 21.

⁸⁵ Tamtéž, str. 24.

⁸⁶ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 37.

⁸⁷ ECO, U. *Mysl a smysl*, str. 149.

⁸⁸ Tamtéž, str. 153.

orientovaných čtenářů, než na jaké zacílil, zareaguje nevhodným způsobem. Eco se domnívá, že by v takových situacích neměl být problém, aby se literární tvůrci pokusili zachovat klid a rozvahu a hádali se pouze tehdy, když se domnívají, že jejich dílo neakceptuje určitou interpretaci.⁸⁹

Do svého problému interpretace Eco zavádí nové literárně-vědní pojmy, v tomto konkrétním případě dva typy autora, empirického a modelového.⁹⁰ Je zde empirický autor, který je subjektem produkce textu, se kterým je čtenář předem seznámen (zná biografii autora a jeho ostatní tvorbu, orientuje se v dobovém kontextu). Takovýto empirický autor v průběhu vzniku textu utváří hypotézu modelového čtenáře a převádí ji do termínů textové strategie, jež je mu známá, vypodobňuje sebe sama, autora, do něhož je přetvářen jakožto subjekt textové produkce, ve stejně strategických termínech, jako modus textové operace.⁹¹ Eco tomuto autorovi nepřisuzuje přílišný význam, dokonce tvrdí, že je jeho úloha mezi intencí textu a čtenáře vedlejší a nedůležitá.⁹² Přesto nabízí dvě ukázky, kdy je relevantní zohlednit tento typ autora, jinými slovy to tedy znamená, že se v občasných případech můžeme zajímavým způsobem přiklonit k intenci tohoto autora. První možnost nastává v situaci, kdy je tvůrce díla ještě živ. Pak se na něj v případě nějakých nesrovnalostí můžou s dotazem obrátit jeho čtenáři a on je schopen jim cokoliv sám objasnit. Jeho odezva by měla posloužit jako nástin rozporu mezi úlohou čtenáře a díla, nikoliv k potvrzení textové interpretace. Druhá možnost nastává v situaci, kde je tvůrce textu současně i literární teoretik. Tímto autorem je i sám Eco, který se nezajímal pouze o tvůrčí literární práci, nýbrž i o samotnou vědu o literatuře, zabýval se literaturou jakožto uměleckým dílem. Takovýto typ autora má možnost interpretaci nabízenou čtenářem odmítnout, či akceptovat, a to i v případě, že to nebyla přesně ta interpretace, jenž očekával.⁹³

Druhý typ autora, kterého Eco představuje ve své teorii interpretace, je modelový autor. Podle Eca s tímto autorem (na rozdíl od empirického autora) jako čtenáři nemáme ani jedinou předešlou zkušenost, protože tento autor je vždy stvořen konkrétním dílem,

⁸⁹ ECO. *Reading my readers*, str. 823.

⁹⁰ Někdy Eco pojem „modelového autora“ (stejně tak i čtenáře) uvádí velkými písmeny, konkrétně je tomu tak v publikaci *Lector i fabula*. V této práci jsou tyto pojmy psány malými písmeny.

⁹¹ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 79.

⁹² ECO, U. *Mysl a smysl*, str. 153.

⁹³ Tamtéž, str. 15.

ve kterém s jeho koncem rovněž zaniká. Není nám tedy známa ani autorova osobnost a předchozí díla, ani kulturní nebo historický kontext jeho tvorby, víme jen to, co jsme se od tohoto autora dozvěděli přímo z textu. Modelový autor je svým způsobem tajuplná, anonymní a neviditelná bytost, která vlastně není fyzickým subjektem. Během procesu čtení modelový autor evidentně ovlivňuje svého čtenáře, poskytuje mu různé informace a pokyny, tzn. narativní strategii, kterou je třeba dodržovat ve snaze stát se modelovým čtenářem.⁹⁴, který je stejně jako modelový autor pojmem textové strategie. Eco tvrdí: „Modelového autora coby interpretační hypotézu nezískáme, budeme-li předpokládat ve stopách textové strategie empirický subjekt, který eventuálně chtěl (myslel si, že chce, nebo si to myslet chtěl) něco jiného, než co s kódem porovnaný text, k němuž se odkazuje, svému Modelovému Čtenáři sděluje“. ⁹⁵ To se může stát jen v případě, že budeme vycházet ze zkoumaného textu, soustředit se na subjekt textové strategie a způsob, jakým se nám jeví. Tento problém je třeba řešit, když modelový autor není z textu zcela zřejmý. Důležité jsou faktory komunikačního aktu, protože v průběhu vymezení možnosti modelového autora se vtírají definované hypotézy intence empirického subjektu tohoto komunikačního aktu.⁹⁶

Ve svém díle *Šest procházek literárními lesy* Eco uvádí, že existují dva způsoby, jak můžeme projít jeho metaforickým lesem. Můžeme se pokusit vydat jednou či více cestami, abychom opustili les co možná nejrychleji, nebo ho procházíme z toho důvodu, že toužíme zjistit, jak tento les vypadá a proč jsou některé cesty schůdné a jiné nikoliv. Pokud chceme vědět, jak příběh dopadne, postačí nám tímto lesem projít pouze jednou, tzn., že si text jednou přečteme. Jestliže však chceme odhalit modelového autora, je potřeba tímto lesem procházet donekonečna, tzn. pročítat si text stále dokola. Pouze v situaci, kdy empirický čtenář identifikuje modelového autora, pochopí, co se od něj žádá, stane se opravdu modelovým čtenářem.⁹⁷

Eco se nezajímá jen o relaci mezi autorem a interpretací, mnohem důležitější je vazba mezi dílem a jeho tvůrcem, jenž nese plnou odpovědnost za jeho význam, který se pokouší čtenář daného autora správně interpretovat. Na úlohách těchto tří aspektů prakticky stojí celá Ecova interpretační teorie. Tvrdí, že text je napsán pro čtenáře,

⁹⁴ RAFFA, G. P. *Walking and swimming with Umberto Eco*, str. 167.

⁹⁵ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 79.

⁹⁶ Tamtéž, str. 82.

⁹⁷ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 41.

od kterého se očekává, že ho aktualizuje, ačkoliv příliš nedoufá, že takovýto čtenář konkrétně a empiricky existuje.⁹⁸ Autor textu očekává (a současně i utváří) konkrétní pravomoce svého modelového čtenáře. Nezbytné je zmínit také fakt, že když autor díla předvídá svého modelového čtenáře, tak nestačí pouze doufat, že opravdu existuje, mnohem podstatnější je, aby autor působil na text a tím jej konstruoval. Text je sice zakládán na kompetenci, nicméně přispívá i k tvorbě této kompetence. Z tohoto tvrzení vyplývá otázka, již si Eco pokládá: „Je tedy možno říci, že text není tak líný, jak se zdá, a že jeho požadavek kooperace není zase tak liberální, jak by nám rád namluvil?“⁹⁹

Nemalé množství literárních teorií zastává názor, že hlas modelového autora má být rozpoznatelný jen skrze organizování faktů, a to fabule a syžetu. Tato literární teorie téměř zcela omezuje přítomnost diskurzu, ne jako by zde nebyl, ale jako by si ho čtenář neměl uvědomovat.¹⁰⁰ Je třeba, aby autor bral ohled na budoucího čtenáře, jelikož ten, kdo tak neučiní, nemůže být šťastným člověkem, naopak se stane člověkem zoufalým.¹⁰¹ Během procesu tvorby textu je nezbytné, aby autor nahlížel do své encyklopedie a zaměřil se na již existující pravidla, protože je třeba zjistit, jak se na sebe v kontextu tyto termíny napojují. Čtenář k textu přistupuje s jistými předpoklady, jež regulují jeho snahu o porozumění. Tím se opět dotýkáme interpretačního problému v souvislosti s hermeneutickým kruhem.¹⁰² Text není jen obyčejný parametr, který slouží k potvrzení platnosti interpretace. Naopak je důležitým objektem, jenž tvoří interpretace během kruhové snahy o potvrzení platnosti na základě toho, co tvoří jako svůj výsledek.¹⁰³

3.2.3 Čtenář textu

Veškerá literární díla, a to i díla mistrovská, by postrádala všechn smysl, nebýt čtenáře, který je přečte a ocení. Literatura by bez něj nikdy nebyla naplněna a díky tomu je čtenář jedním z nejdůležitějších členů celého interpretačního procesu. Je to právě čtenář, kdo je v příběhu vždycky přítomen, není pouze součástí procesu vyprávění, ale i příběhu samotného.¹⁰⁴ Je na čtenáři, aby vyplnil všechny mezery zející

⁹⁸ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 68.

⁹⁹ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 72.

¹⁰⁰ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 52.

¹⁰¹ ECO, U. *Mysl a smysl*, str. 147.

¹⁰² GADAMER, H. *Člověk a řeč*, str. 50.

¹⁰³ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 68.

¹⁰⁴ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 7.

v příběhu (vyžaduje se po něm určitá inherentní činnost a kooperační aktivita)¹⁰⁵, jelikož vyprávění poskytuje jen určité náznaky. „Každý text je líným nástrojem, který vyžaduje od čtenáře, aby za něj sám udělal část jeho práce.“ Pokud by měl text říci vše, co je nutné pochopit příjemcem, byl by nekonečný.¹⁰⁶ Také je nezbytné, jak již bylo zmíněno, aby čtenář aktualizoval vlastní encyklopedii¹⁰⁷, tj. předpokládaný rozsah čtenářových znalostí, jež není lehké vymezit¹⁰⁸, a byl tak schopný v pochopit význam konkrétního výrazu a v daném kontextu vybrat správné interpretanty.¹⁰⁹ Tato schopnost správně zacházet s encyklopedií je nezbytná pro Ecovu teorii interpretace, jelikož je důležitým kritériem k uspořádání díla.¹¹⁰ Od encyklopedie se očekává, že bude obsahovat souhrnný vnějazykový popis světa a kultury, bude nějakým způsobem ustálená.¹¹¹ Ve svém díle *Od stromu k labyrintu* Eco rozděluje encyklopedii na všeobšáhlu, kterou není možno zcela využít¹¹², a střední, která se pokouší této všeobecné encyklopedii přiblížit.¹¹³

Mnohdy čtenář netuší, jak se vyrovnat s textem, přesto je však neustále vystaven povinnosti volit. Této povinnosti volby se nelze vyhnout, setkáváme se s ní dokonce i na úrovni jednotlivé věty obsahující tranzitivní slovesa. V některých případech nám text nabízí určitou volnost, abychom si mohli svobodně představit, jakým způsobem bude příběh pokračovat. Hlas vypravěče se postupně vytratí a čtenář stráví zbytek života uvažováním nad tím, co se vlastně stalo, a to jen proto, že to tak sám autor chce.¹¹⁴ Ve svém souboru přednášek *Šest procházek literárními lesy* Eco uvádí, že les slouží jako metafora pro jakýkoliv narativní text. Také zde uvádí metaforu, se kterou přišel Jorge Luis Borges, častý návštěvník jeho přednášek: „Les je jako zahrada protkaná stezkami, jež se rozdvíhají. I v lese, kde nejsou cestičky dobře prošlapané, si každý může najít svou vlastní pěšinku tak, že volí cestu vpravo či vlevo od určitého stromu, a tak si vybírá u každého stromu, na který narazí.“¹¹⁵

¹⁰⁵ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 67.

¹⁰⁶ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 9.

¹⁰⁷ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 67.

¹⁰⁸ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 145.

¹⁰⁹ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 284.

¹¹⁰ ECO, U. *Od stromu k labyrintu*, str. 53.

¹¹¹ KUBÍNOVÁ, M. *Text v pohybu četby*, str. 40.

¹¹² ECO, U. *Od stromu k labyrintu*, str. 76.

¹¹³ Tamtéž, str. 80.

¹¹⁴ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 14.

¹¹⁵ Tamtéž, str. 13.

Ve spisu *The Role of the Reader* Eco uvádí další dva literárně-vědní pojmy týkající problému interpretace, dva typy čtenáře - čtenář modelový a čtenář empirický. Empirickým čtenářem je konkrétní bytost, jež má své vlastní prožitky a předpoklady. Jedná se prakticky o kohokoliv, kdo čte nějaký text. Empirický čtenář může číst text různým způsobem, jelikož nikde není stanoven žádný obecný a závazný předpis či pravidlo, jež by udávalo, jakým způsobem tak má činit, a tím ho v podstatě omezovalo. Tento typ čtenáře chápe text jakožto nástroj, se kterým může nakládat dle vlastní úvahy, neboli „nádobu pro své vlastní vášně“, jež ke čtenáři přicházejí buď z vnějšího prostředí, nebo skrze text, který v nich tyto vášně vzbuzuje.¹¹⁶

Empirický čtenář je schopen najít v díle spoustu různých informací, přestože není ovlivněn intencí textu ani jeho autora. Pokud se však takovýto empirický čtenář oprostí od svých vlastních subjektivních emocí, může se dopracovat až k takové interpretaci, jíž předpokládal od svého čtenáře sám (modelový) autor během procesu utváření díla. Pokud bude empirický čtenář ochotný pátrat po textové strategii modelového autora, která je ukryta v díle, a současně s tím se pokusí ignorovat podněty přicházející k němu skrze vnější okolí, snadno se tak přemění ve čtenáře modelového, tzn. čtenáře předpokládaného tvůrcem textu. Každý autor má totiž určitou představu o svém čtenáři a měl by si tedy uvědomovat veškeré pravomoce a oprávnění, které v textu poskytuje svému čtenáři, jenž je jeho nepostradatelným pomocníkem, a vzájemnou kooperací napomáhá autorovi aktualizovat jeho tvorbu.¹¹⁷ Potíže mohou nastat v situaci, kdy je empirický čtenář v rozporu se čtenářem modelovým. Občas se stává, že si čtenář díla špatně vykládá text, dochází k misintepretaci nebo k pouhému použití textu. Čtenář se vzápětí ztrácí ve spletnosti lesních pěšinek, jelikož se ve vyprávění pokoušel hledat to, co se tam neskýtá. Pak se také mnohdy stává, že text používáme jako základ pro naše snění. Činíme tak mnohdy, avšak měli bychom si uvědomovat, že snění není veřejnou záležitostí. Takovýto čtenář se pak v lese vyprávění chová jako by byl ve vlastní soukromé zahradě. Je třeba dodržovat pravidla hry a právě modelový čtenář je ten, kdo má zájem hrát podle pravidel.¹¹⁸

Modelový čtenář je druhý typ čtenáře, kterého Eco zavádí do své koncepce. Tento druh čtenáře je určitým způsobem spjat s autorem, který jej vytváří ve své myslí

¹¹⁶ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 16.

¹¹⁷ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 71.

¹¹⁸ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 18.

v průběhu tvorby díla. Tento čtenář dokáže přijímat a následně využít výrazy přesně tak, jak to od něj očekává autor během procesu samotného psaní. Modelový čtenář je ideálním typem čtenáře, který není textem chápán jako spolupracovník, nýbrž jeho spolutvořitel.¹¹⁹ Kromě toho, že je schopen rozpoznat narativní strategii modelového autora, je tedy důležitým článkem v procesu tvorby díla.¹²⁰ Pokud například nějaké dílo začíná frází „Bylo-nebylo“, vysílá tím signál, jenž nám vzápětí poskytuje možnost výběru jeho modelového čtenáře. Tímto čtenářem v této situaci musí být dítě či někdo takový, komu nebude činit potíže akceptovat něco, co sahá daleko za hranice zdravého rozumu a je v rozporu s jeho střízlivým uvažováním.¹²¹ Tvůrci textu tedy záměrně a s oblibou užívají takových slovních obrátů, encyklopedických referencí a termínů, u kterých se čtenář neseťká s neporozuměním. Autoři se pokouší u svých čtenářů navodit nějaké emoce, vyvolat určitý efekt. Aby se ujistili, že se jim to podaří, pro jistotu mu to předem ohlásí. Jako příklad Eco uvádí situaci, kdy je záměrem autora čtenáře vyděsit: „A pak došlo k něčemu děsivému.“ Tato hra je na jisté úrovni celkem vydařená.¹²²

Modelový čtenář je tedy v podstatě pouhými pokyny a návody vyplývajícími z určitého díla, jinými slovy textovou strategií.¹²³ Tuto textovou strategii modelového čtenáře ovlivňuje empirický autor, a to zejména proto, aby z modelového čtenáře zkonstruoval ideálního interpreta vytvořeného za účelem zjednodušení textové tvorby.¹²⁴ Aby se z empirického čtenáře stal čtenář modelový, je třeba projevit jistou formu lhostejnosti. Na intelektuální dovednosti modelového čtenáře mají vliv jen ty určité typy tahů, které je nutné učinit během interpretace, neboli tahů, jenž po čtenáři žádá sám autor, „onen hlas“. Od čtenáře se tedy očekává, že se bude bedlivě pozorovat text, uvažovat, a pokusí se nalézt vztahy a podrobnosti.¹²⁵ Nicméně i po modelovém autorovi jsou vyžadovány určité postuláty¹²⁶, jedním z nich je, jak už bylo několikrát zmíněno, nezbytnost aktualizovat encyklopedii¹²⁷, což je důležité pro správné chápání

¹¹⁹ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 17.

¹²⁰ RAFFA, G. P. *Walking and swimming with Umberto Eco*, str. 167.

¹²¹ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 17.

¹²² ECO, U. *Lector in fabula*, str. 73.

¹²³ Tamtéž, str. 79.

¹²⁴ Tamtéž, str. 72.

¹²⁵ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 37.

¹²⁶ Tamtéž, str. 17.

¹²⁷ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 67.

významu konkrétních výrazů v daném kontextu. Pokud se encyklopedie autora a čtenáře neshoduje, může se stát, že čtenář uchopí text odlišným způsobem, než-li jeho tvůrce, a v závěru neodhalí či neporozumí charakteru smyšleného čtenáře, který je představen v příběhu, což je primárním úkolem interpretace.¹²⁸ „Autor význam ukládá v souladu se svým záměrem do díla, čtenář jej tam nachází a dekóduje nebo jej alespoň hledá a o jeho dekódování usiluje.“¹²⁹ Autor textu může tedy různými vypravěčskými způsoby naznačit, jak si představuje svého ideálního modelového čtenáře, například tím, že záměrně použije konkrétní volbu jazyka.¹³⁰

Přestože se autor usilovně snaží, aby bylo dosaženo správného odhadu kompetence modelového čtenáře, není vždy úspěšný. Na vině může být spousta různých okolností, jako je například pokud je čtenář ovlivněn nějakými předsudky, postrádá přehled v historickém kontextu, nebo omylem během sémiotické klasifikace.¹³¹ Modelový autor by se neměl pokoušet najít v textu takové informace, které souvisí výhradně s jeho osobou. Je důležité zohlednit, zda-li jsou čtenářovy emoce způsobeny vnějšími podněty, nebo autorovo tvorbou. Mnohdy je totiž čtenář ovlivněn konkrétními detaily, jenž je nachází v textu; jako příklad můžeme uvést situaci, kdy je hlavní hrdina příběhu pojmenován jako nějaká čtenářovi blízká osoba. Pak je potřeba, aby čtenář odolal nutkání a nehledal mezi těmito odlišnými postavami neexistující spojitosti. Většinou se však setkáváme s jistou „zobecňující bází“, která určitým způsobem umožňuje využít předchozí čtenářské zážitky.¹³² Velmi záleží na tom, jaká je čtenářova emoční situace, jelikož může mít neblahý vliv na interpretaci textu a zároveň bývá mnohdy spjata s pocity, které prožíváme při úvodním prohlížení nového textu.

V procesu čtení vytváří modelový čtenář postupně několik interpretačních hypotéz, avšak není pravidlem, že správná hypotéza může být jen jedna, množství pravdivých hypotéz vyplývajících z díla není nikde předem stanoveno. Čtenářovi se tedy během procesu čtení nabízí neomezené množství hypotéz a on má nárok zamyslet se nad každou z a následně se rozhodnout, kterou z nich si zvolí.¹³³ Obvykle texty čtenáře

¹²⁸ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 27.

¹²⁹ JACKO, T. *Autor a čtenář jako představy*, str. 172.

¹³⁰ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 27.

¹³¹ ECO, U. *Lector in fabula*, str. 73.

¹³² KUBÍNOVÁ, M. *Text v pohybu četby*, str. 87.

¹³³ ECO, U. *Mysl a smysl*, str. 150.

ponechají, aby se radoval ze svého odhadu, jenž se vzápětí ukáže být správný. „Čtenářský proces odhalování vytváří nezbytnou emocionální stránku čtení, která přibírá do hry naděje i obavy, stejně jako napětí, jež plyne z našeho ztotožnění se s osudy postav.“¹³⁴ Jelikož má ve většině případech text sklony k utváření dvojího modelového čtenáře, Eco ho rozděluje do dvou typů, a to čtenáře prvoplánového a druhoplánového, z nichž ten první vytváří interpretaci sémantickou (dává textu význam, rozumí tomu, co text říká) a druhý kritickou (chápe důvody toho, proč určitý text tvoří právě danou reakci).¹³⁵ Prvoplánového modelového čtenáře zajímá to, jak příběh skončí (ke spokojenosti mu tedy stačí, že si dílo přečte pouze jednou¹³⁶), a tudíž žádným dalším charakteristickým aspektům textu nevěnuje pozornost. Druhoplánový čtenář pátrá po tom, jaký typ čtenáře z něj konkrétní příběh utváří, a přitom se snaží odhalit záměr modelového autora, aby se sám mohl stát modelovým čtenářem. Aby se čtenář mohl stát čtenářem druhoplánovým, tzn. čtenářem vyššího stupně, pouhé jedno čtení nepostačí, jelikož je třeba zjistit, jak vlastně funguje text a jeho celková tvorba.¹³⁷ Pokud chce znát odpovědi na všechno, co spadá do oblasti jeho zájmu, musí text přečíst vícekrát či ho dokonce číst donekonečna, ačkoliv příběh jako takový ho příliš nezajímá, detailně ho zanalyzovat a zrekonstruovat jeho děj, aby odhalil autorovu intenci.¹³⁸

3.3 Sémantická a kritická rovina interpretace

Jak již bylo několikrát nastíněno v předchozích částech práce, Eco rozlišuje dvě interpretační roviny, sémantickou a kritickou. Každý čtenářský přístup se nejprve setkává se sémantickou rovinou interpretace, ta naplňuje text určitým významem, čtenář se v této rovině interpretace nechává vést verbálním záměrem textu. Sémantická rovina interpretace je tedy chápána jako výsledek procesu, při kterém se čtenář nachází před lineární manifestací textu. Jedná se tedy zřejmě o takovou formu interpretace, která se ochotně podřizuje čtenáři.¹³⁹

Druhá rovina interpretace, tzn. kritická interpretace, se pokouší popsat a vysvětlit, proč daný text vytváří u příjemce určitou reakci a jaké konkrétní důvody ho k tomu vedou. Jedná se tedy o sémiotický přístup, metajazykovou aktivitu, která může dokonce nabývat formu estetické analýzy. Veškeré texty lze interpretovat sémanticky i kriticky,

¹³⁴ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 7.

¹³⁵ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*, str. 110.

¹³⁶ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 48.

¹³⁷ ECO, U. *O literatuře*, str. 211.

¹³⁸ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 48.

¹³⁹ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 64.

avšak pouze několik textů vědomě předvídá obě tyto odezvy čtenáře. Ve všedních situacích věty předpokládají pouze sémantickou reakci, zatímco estetické věty nebo věty typu „Kočka leze dírou“, jenž pronesl lingvista jako názornou ukázkou sémantické dvojznačnosti, očekávají též svého lingvistického interpreta. Ecoovo tvrzení, že veškerý text bez výjimky konstruuje svého vlastního modelového čtenáře, implicitně říká, že je spousta textů, které se pokouší konstruovat dva modelové čtenáře. První (narativní) rovina nám poskytuje sémantické porozumění textu, druhá (kritická) rovina si klade za cíl ohodnotit způsob, kterým je text formulován.¹⁴⁰ Narativní čtenář by tedy měl chápat sémantiku textového sdělení.¹⁴¹ Jako příklad Eco uvádí větu „Létají s letadly“, která předpokládá svého naivního čtenáře (jenž bude rozjímat nad otázkou, pro jaký význam se má rozhodnout, a pravděpodobně bude během vybírání nejoptimálnějšího řešení brát v potaz textové prostředí a okolnosti) a kritického čtenáře, jenž bude s to formálně a jednoznačně objasnit syntaktické důvody, díky kterým je tato věta nejednoznačná. Podobným způsobem obsahuje detektivka vypočítavou strategii za účelem vytvoření naivního modelového čtenáře, jenž bude ochoten zachytávat se v pastích nastražených vypravěčem (pocítí strach nebo podezření vůči nevinnému), nicméně souběžně s tím se pokusí vytvořit též kritického modelového čtenáře, který během druhého čtení bude moci ocenit bezchybnou narativní strategii, jenž nabídla čtenáře první (narativní) roviny.

Sémantický čtenář je tady zamýšlen a instruován skrze důmyslnou verbální strategii, zatímco kritický čtenář je utvářen díky interpretačním rozhodnutím. Pozornost druhoplánového čtenáře nepřitahuje nic, co je v textu explicitně vyjádřeno.¹⁴² Je důležité mít na vědomí, že spousta uměleckých nástrojů (odcizení či stylistické porušení normy) je pro kritické čtenáře evidentně lákavá, jinými slovy je text konstruován takovým způsobem, aby přitahoval naši pozornost.¹⁴³ Cílem naivního čtenáře první úrovně, jenž je nezbytný pro konstrukci modelového čtenáře¹⁴⁴, je dozvědět se, jak dopadne konec příběhu, tudíž je pro něj důležité samotné vyprávění, avšak záměrem kritického čtenáře druhé úrovně, jenž s potěšením přemýšlí nad intencí textu, není nic jiného než pohroužit se do stylu konkrétního vyprávění.¹⁴⁵ Pro tvorbu sémantické roviny interpretace nám ve většině případech postačí, když si text přečteme jen jednou,

¹⁴⁰ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 64.

¹⁴¹ BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace : k modernímu prozaickému textu*, str. 110.

¹⁴² ECO, U. *Meze interpretace*, str. 64.

¹⁴³ Tamtéž, str. 65.

¹⁴⁴ ECO, U. *O literatuře*, str. 211.

¹⁴⁵ ECO, U. *O zrcadlech a jiné eseje : znak, reprezentace, iluze, obraz*, str. 136.

zatímco k dosažení druhé kritické roviny interpretace a odhalení modelového autora příběhu je potřeba přečíst text víckrát.¹⁴⁶

Eco v kontextu těchto dvou rovin interpretace uvádí příkladem amerického filozofa a pragmatistu Richarda Rortyho, který se v každé situaci snaží pojímat čtenáře i autora formou živoucích subjektů, které tvoří.¹⁴⁷ Rorty ve svém díle *Idealismus a textualismus* trdíl, že lze ve dvacátém století najít lidi, „kteří píšou, jako kdyby nebylo nic než text“ a rozlišuje dva druhy textualismu.¹⁴⁸ Textualismus označuje jako jistou periodu dvacátého století, ve které nachází vidinu určité obecné posedlosti lidí textem a jeho následným prohlížením.¹⁴⁹ Představitelé prvního druhu textualismu jsou lidé, kteří absolutně ignorují autorovu intenci a pátrají v textu po principu vnitřní soudržnosti nebo po postačujícím původu pro velmi přesné efekty, kterými daný text působí na odhadovaného ideálního čtenáře. Představitelé druhého typu textualismu jsou naopak takoví kritikové, jenž označují veškerá čtení jako chybná (misreading). Ti tvrdí, že záměrem kritika není pátrat do intenci autora či textu, jelikož zformuluje text takovým způsobem, aby ideálně posloužil jeho vlastním cílům. Čtenář je zde chápán jako „zvědavý sběratel chytrých věcíček, který je pak doma v dílně rozebírá, aby se dozvěděl, jak fungují, a zcela ignoruje jejich účel, nýbrž spíše psychoanalytikem lehkovážně interpretujícím sen nebo vtip jako symptom vražedné mánie“.¹⁵⁰ Podle Rortyho jsou obě tyto pozice formou pragmatismu, první typ teoretika je podle něj slabý pragmatik, který hledá tajemství ke správnému porozumění textu, kritiku tedy pojímá formou pátrání namísto tvoření. Silný pragmatik na rozdíl od něj nerozlišuje mezi pátráním po onom tajemství a tvořením.

S tímto Rortyho uchopením Eco v zásadě souhlasí, nicméně má vůči němu pár výhrad. V první řadě nechápe, jak se snaží slabý pragmatik o správné chápání textu, když je jeho cílem objevit skryté tajemství. Je tedy důležité stanovit, jestli si pod „správným pochopením textu“ představíme správnou sémantickou nebo kritickou interpretaci. V závěru si tedy Eco nemyslí, že by textualisté prvního typu nutně museli být slabými pragmatiky, jelikož se nepokouší o redukci textu na pouhé jediné jednoznačné sémantické čtení a obě roviny interpretace nám nabízejí spoustu možností,

¹⁴⁶ ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*, str. 48.

¹⁴⁷ HAMAN, A. HOLÝ, J. PAPOUŠEK, V. *Kritické úvahy o západní literární teorii*, str. 172.

¹⁴⁸ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 65.

¹⁴⁹ HAMAN, A. HOLÝ, J. PAPOUŠEK, V. *Kritické úvahy o západní literární teorii*, str. 172.

¹⁵⁰ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 65.

jak vyhledat a popsat onen „tajný kód“, díky kterému je možné číst texty různými způsoby. Druhá Ecova výhrada zahrnuje podezření ohledně silných pragmatiků, kteří v podstatě pragmatiky vůbec nejsou, alespoň tedy v Rortyho pojetí. Pokud čtenář text používá proto, aby objevil něco, co se nachází mimo něj, dopouští se chybného čtení, takový čtenář tedy v žádném případě není textualistou. Tito čtenáři se, dle Rortyho názoru, dopouští chybného čtení z toho důvodu, že nabyli jistého přesvědčení o nesmírné „veledůležitosti“ všech textů, nejen toho, jímž se právě zabývají, a ničemu jinému už nevěnují pozornost. Eco však velmi pochybuje, že by se tito silné pragmatikové opravdu zajímali o způsob, jakým text funguje, jelikož skutečným předmětem jejich zájmu jsou nekonečná sémantická čtení textu, která se pokouší „utlouci“ do konkrétního tvaru.¹⁵¹

3.4 Falzifikovatelnost

Již v předchozích částech práce, zejména v podkapitole věnované problému interpretace a použití textu, bylo nastíněno, že chceme-li zamezit nesprávné interpretaci textu, je třeba odhalit jeho intenci, jež se v lineární manifestaci textu neobjasňuje, a není vůbec lehké správně určit, co se pod pojmem „intence textu“ vlastně skrývá. Čtenář ji sám musí chtít najít a projevit jistou iniciativu, aby se tak nakonec stalo, a z toho důvodu se tedy o intenci textu hovoří pouze jako o dohadu, jenž je čtenářovým výsledkem. Intence textu tedy, dle Ecovy interpretační teorie, nabývá podobu „pozitivně vymežitelného a interpretačně rozlišujícího kritéria“¹⁵², které má být nápomocné pro správnou interpretaci textu. Eco chápe text jako zřetelného prostředníka mezi nevypočitatelným procesem vzniku textu a nekontrolovatelnými skoky jeho následné interpretace, pojímá ho jako jistý komfortní nyníšek.¹⁵³ Text tedy není jen obyčejný parametr, který slouží k potvrzení platnosti určité interpretace, nýbrž je objektem tvořeným během kruhové snahy o schválení své platnosti postavené na utvořeném výsledku, což je podle Ecových slov definice stále platného „hermeneutického kruhu“¹⁵⁴. Jinými slovy je to proces, v němž jsou jednotlivé charakteristické znaky zřetelné z kontextu a stejně tak je souhrnný kontext zřetelný z jednotlivých

¹⁵¹ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 68.

¹⁵² BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace : k modernímu prozaickému textu*, str. 109.

¹⁵³ ECO, U. *Mysl a smysl*, str. 165.

¹⁵⁴ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 68.

charakteristických znaků.¹⁵⁵ Tématem hermeneutiky se důkladně zabýval H. G. Gadamer, na jehož koncepci Eco později navazuje. Gadamer se domnívá, že nelze chápat text sám o sobě, jelikož v průběhu let nabývá různých nových významů a veškeré interpretace tedy probíhají v určitém dobovém kontextu. Proces interpretace tedy podle Gadamera napomáhá čtenáři k uchopení vlastních zaujatých domněnek a zároveň ponechává minulost v současnosti.¹⁵⁶ Princip hermeneutického kruhu se tedy objevuje i u Eca, „jelikož intencí textu v zásadě je produkovat modelového čtenáře, který o něm bude schopen činit dohady, iniciativa modelového čtenáře spočívá v tom, že se snaží přijít na modelového autora, jenž není empirický a který je v posledku totožný s intencí textu“.¹⁵⁷

Eco logiku interpretace přirovnává k peirceovské logice abdukce.¹⁵⁸ Utvoření určitého dohadu je totožné s nalezením zákona, jenž nám umožní ujasnění výsledku. Tento zákon je „tajným kódem“. V přírodních vědách má právo na dohady jen sám zákon, poněvadž výsledek je všem očividně zřetelný, kdežto během textové interpretace dělá výsledek akceptovatelným jen prostý nález „dobrého“ zákona. Eco se však nedomnívá, že by tato diference byla zcela jednoznačná. Ani v přírodních vědách není možné chápat jakoukoliv skutečnost jakožto důležitý výsledek, pokud si tedy dopředu nestanovíme, že právě této konkrétní skutečnosti umožníme být vybranou jako „záhadný výsledek“, jenž je nutno objasnit. Chceme-li separovat vybranou skutečnost jako záhadný výsledek, nepochybně to znamená, že jsme již alespoň částečně uvažovali nad určitým zákonem, jehož výsledkem by mohla být tato daná skutečnost. „Když začnu číst nějaký text, nikdy již od počátku nevím, zda k tomuto textu přistupuji z perspektivy náležité intence. Má iniciativa začíná být zajímavá přesně v tom bodě, když zjišťuji, že má intence by se mohla střetnout s intencí textu.“¹⁵⁹ Eco se zamýšlí nad otázkou, jak dokázat dohad v případě *intentio operis*, jako jediné možné východisko navrhuje komparovat jej s textem jakožto koherentním celkem. Každá interpretace, která se vztahuje k určité části textu, může být akceptována, pokud je potvrzena, a naopak je možné ji odmítnout v případě, že dojde k jejímu zpochybnění nějakou jinou částí stejného textu. V tomto významu vnitřní textová koherence kontroluje podněty

¹⁵⁵ EAGLETON, T. *Úvod do literární teorie*, str. 104.

¹⁵⁶ COMPAGNON, A. *Démon teorie*, str. 65.

¹⁵⁷ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 68.

¹⁵⁸ Vedle indukce a dedukce Peirce uvádí pojem abdukce, tzn. způsob utváření obecné predikce posrádající pozitivní jistotu úspěšnosti; PEIRCE, CH. S. *Lingvistické čítanky I*, str. 31.

¹⁵⁹ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 68.

čtenáře, jež nelze kontrolovat žádným jiným způsobem.¹⁶⁰ J. Hillis Miller tvrdí, že „čtení dekonstruktivní kritiky není svévolným vnučováním teorie textům, ale vynucují si jej texty samotné“ a jinde „není pravda, že všechna čtení jsou stejně platná. Některá čtení jsou zcela nepochybně mylná... Odhalit jeden aspekt díla určitého autora často znamená ignorovat nebo zastínit aspekty jiné... Některé aspekty zasahují do struktury textu mnohem hlouběji než jiné.“¹⁶¹

Eco navazuje na teorii Karla Raimunda Poppera, který tvrdí, že komparací výsledků praktických aplikací a experimentů s vyvozenými výroky se snažíme o rozhodnutí těchto vyvozených výroků. „Je-li rozhodnutí pozitivní, to jest, ukáží-li se být singulární závěry přijatelné, nebo verifikované, pak tato teorie, alespoň pro tuto chvíli, prošla testy: neshledali jsme žádný důvod ji odmítnout. Jestliže je však rozhodnutí negativní, nebo jinými slovy jestliže byly závěry falsifikovány, pak jejich falsifikace také falsifikuje tu teorii, z níž byly logicky odvozeny.“¹⁶² Je třeba neopomínat fakt, že veškerá následující negativní rozhodnutí můžou vyvrátit dřívější teorii, pozitivní rozhodnutí ji tudíž podporuje pouze dočasně. Eco tedy přijímá něco jako „popperovský princip“, dle něhož neexistují žádná pravidla, která by nám umožnila rozhodovat, jaké interpretace jsou „nejlepší“, avšak existuje pravidlo, díky kterému můžeme zjistit, jaké jsou „špatné.“ Zmíněné pravidlo tvrdí, že vnitřní koherenci textu je třeba pojmut jako určitý parametr pro jeho interpretaci. Je tedy nezbytné disponovat určitým metajazykem, díky kterému jsme schopni porovnávat konkrétní text a jeho sémantické nebo kritické interpretace. Každá další interpretace textu přispívá něčím novým a text je tedy sestaven ze své „objektivní lineární manifestace“ a veškerých interpretacích, kterých mu bylo dopřáno během let. Tento metajazyk by tedy měl poskytovat komparaci mezi staršími interpretaci a tou nejnovější.¹⁶³

Metajazyk nemusí být nutně rozdílný od každodenního jazyka, se kterým se setkáváme v běžných situacích, dokonce ani nemusí být silnější. Je nezbytné, aby v procesu interpretace byla použita část běžného jazyka jako „interpretant“ jiné části běžného jazyka¹⁶⁴, a v to v Peirceově pojetí myšlenky nekonečné semiózy, která nás

¹⁶⁰ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 69.

¹⁶¹ Eco uvádí citace J. Hillise Millera z jeho vybraných děl. In ECO, U. *Meze interpretace*, str. 69.

¹⁶² POPPER, K. R. *Logika vědeckého bádání*, str. 10.

¹⁶³ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 70.

¹⁶⁴ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 70.

mylně vede k závěru, že procesu interpretace nejsou stanovena žádná kritéria, což dle Ecova názoru není nezbytný ani správný závěr. Pokud nahlédneme do slovníku, abychom zjistili význam určitého termínu, objevíme definici a další slova podobného významu, tzn. synonyma, zjistíme význam i těchto slov a takto je možné přistupovat k dalším a dalším slovům stále donekonečna. Text není pokaždé otevřen stejným způsobem, v procesu jeho tvorby se rozsah lingvistických prvků redukuje.¹⁶⁵ Eco jako příklad uvádí slovo „muž“, jehož významem je „dospělý lidský jedinec mužského pohlaví“, následně jej interpretuje skrze běžný jazyk a druhý znak je tedy interpretantem toho prvního, stejně tak se může první stát interpretantem druhého. Metajazyk interpretace se nijak neliší od svého objektového jazyka, je součástí jednoho a téhož jazyka. V tomto významu je tedy také interpretace funkcí, jež činí každý jazyk mluvící sám o sobě. Eco se tedy domnívá, že není třeba zabývat se otázkou, je-li možné užívat metajazyk, jelikož tak činíme denně. „Provokativní samozřejmost mého posledního argumentu naznačuje, že jej můžeme dokázat jedině tak, když ukážeme, že každá ze všech alternativ je protikladná sama v sobě.“¹⁶⁶

Eco uvádí jako příklad teorii, jež doslovně (tedy nikoliv metaforicky) tvrdí, že všechny interpretace jsou misinterpretace. Předpokládáme dva texty (Alfa a Beta), přičemž Alfa byla poskytnuta čtenáři, který má na základě tohoto textu vytvořit misinterpretaci Sigma. Následně vezmeme gramotný subjekt X, který je předem obeznámen s tím, že veškeré interpretace musí být misinterpretacemi, a poskytneme mu tyto tři texty (Alfa, Beta, Sigma). Poté se ho zeptáme, jestli je Sigma misinterpretací Alfy či Bety. Pokud X dle předpokladu rozhodne, že je Sigma misinterpretací Alfy, dáme mu za pravdu, nebo ho naopak nařkneme z omylu? Pokud bychom chtěli potvrdit či vyvrátit odpověď, ať už se X rozhodl pro Alfu nebo Betu, je nezbytné věřit, že kromě schopnosti ovládat a vybírat vlastní interpretace text disponuje také schopností ovládat a vybírat vlastní misinterpretace. Jedinec, jenž by potvrdil či vyvrátil výslednou reakci (odpověď) X, by tedy opravdu nevěřil, že všechny interpretace jsou misinterpretacemi, protože by užíval původního textu jako kritéria pro rozlišení mezi textem, jenž misinterpretuje původní text, a textem, jenž misinterpretuje něco odlišného. Veškerá potvrzení či vyvrácení výsledné reakce X předpokládají nějaké předchozí

¹⁶⁵ ECO, U. *Mysl a smysl*, str. 149.

¹⁶⁶ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 70 .

interpretace Alfy, jež bychom jakou jedinou měli považovat za korektní. Podle Eca by tedy bylo poněkud diskutabilní tvrzení, že text vyvolává pouze misinterpretace s výjimkou nastávající v případě, kdy je text korektně interpretován na základě misinterpretací dalších čtenářů, k čemuž dochází v situaci radikální teorie misinterpretace.¹⁶⁷

Je zde další způsob, kterak uniknout této kontroverzi. Byl by však nezbytný předpoklad, že všechny odpovědi X jsou správné. Sigma by tedy mohla být misinterpretací Alfy, Bety či úplně odlišného textu. Za této situace by ovšem bylo třeba klást otázku, z jakého důvodu je vůbec nutné definovat Sigmu, která je bezesporu plnohodnotným a samostatným textem, jako misinterpretaci něčeho dalšího? Jestli-že je misinterpretací všeho, poté paradoxně není misinterpretací ničeho, existuje sama pro sebe a není třeba ji porovnávat s jakýmkoliv jiným textem. Toto řešení má však jednu zásadní chybu – definitivně anuluje samotnou kategorii textové interpretace. Texty tedy existují, avšak není nikdo, kdo by o nich hovořil. A pokud už někdo takový je, není schopný říci, o čem vlastně hovoří. „Texty jsou přinejlepším používány jako stimuly k produkci jiných textů, ovšem jakmile je nový text produkován, nemůže odkazovat ke staršímu textu jako ke svému stimulu.“¹⁶⁸

Eco se tedy domnívá, že zastávat právo na interpretaci oproti pouhému používání textů tedy neznamená, že by se texty nemohly nikdy používat. Jak bylo již v předchozí části práce řečeno, texty používáme prakticky denně, a to z různých chvályhodných důvodů. Kritický čtenář je schopný říct, z jakého důvodu byly texty použity určitým způsobem, a objevit v jejich struktuře konkrétní důvody jejich použití či zneužití. V tomto významu sociologická analýza volného použití textu může být nápomocná pro jejich následné interpretování. Používáním textů je lze mnohdy osvobodit od předešlých interpretací, nalézt jejich nové aspekty, jež byly původně chybně interpretovány, objevit nové „průzračnější“ *intentio operis*, jenž, možná i pod rouškou skutečného pátrání po intenci autora, „pošpinilo“ příliš mnoho čtenářských intencí. Eco přiznává, že často není jednoduché odlišit interpretaci textu od jeho pouhého používání. Existuje určitá diference mezi filozofickým postupem, prováděným za účelem poukázat, nakolik je

¹⁶⁷ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 70.

¹⁶⁸ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 70.

jazyk schopen produkovat neomezenou sémiózu, a rozhodnutí akceptovat jej jako „model“ pro literární kritiku a pro nový trend v interpretaci textu.¹⁶⁹

¹⁶⁹ ECO, U. *Meze interpretace*, str. 7.

4 Aplikace vybraných pojmů Ecovy interpretační teorie v praxi

V této kapitole se na beletristických dílech, či jejich úryvcích, pokusím aplikovat některé pojmy z Ecovy interpretační teorie v praxi, tedy ověřím, zda je možné využít je i mimo teoretickou rovinu. Uzavřenost díla poukáží na obecně známém díle *Paní Bovaryová*, dalším příkladem uzavřeného díla může být román *Na větrné hůrce* od Emily Bronteové. Otevřenost díla ukáží na díle *Jméno růže* od samotného Umberta Eca, dalším příkladem může být také dílo od Jamese Joyce *Odysseus* či *Plačky nad Finneganem*. Za otevřené dílo se dá tedy považovat literatura, která je nabízená širokému spektru čtenářů, můžou se v ní prolínat různé žánry a není možné tuto literaturu jednoznačně interpretovat. Za otevřené dílo se tedy pokládá také poezie. Důležité je také neopomenout čtenářovu encyklopedii, jež je nezbytná pro správnou interpretaci díla, což předvedu na krátké ukázce z díla *Velký Gatsby*.

Dobrým příkladem pro ukázkou uzavřeného díla je výše zmíněné dílo Gustava Flauberta *Paní Bovaryová*¹⁷⁰, a to zejména z toho důvodu, že svému čtenáři nenabízí příliš prostoru pro jeho vlastní činnost. Hlavní hrdinka Ema, naivní romantička, která o lásce ví jen to, co se dočetla z milostných románů, na statku potkává lékaře Karla. Poté, co Karel ovdoví, vstupuje s Emou do nového manželského sňatku. Postupem času však Ema zjišťuje, že její manžel nenaplnuje její vášnivá očekávání a dočkala se pouze stereotypu a zklamání. Manželský pár se odstěhuje do Yonville, kde Ema porodí dceru, avšak ani role matky není to, po čem touží. Seznámí se s Leonem a vzápětí zjišťuje, že mají mnoho společného. Po nedlouhém čase stráveném spolu se do sebe zamilují, avšak Ema, vystrašená vlastními city, Leona odradí a ten odjíždí do Paříže. Nešťastná Ema se znovu uzavírá do svého vlastního světa. Brzy se seznamuje s přítelem svého muže, Rudolfem, a opět podléhá milostnému vzplanutí. Rudolf však s Emou nemá žádné vážné úmysly. Ema, která se soustředí pouze na svou novou lásku a snění, nakupuje Rudolfovi drahé dárky, na které nemá peníze, takže když jejich milostný poměr končí a Rudolf ji opouští, Ema je nejen opět nešťastná, ale navíc také značně zadlužená. Karel je zoufalý z jejího neštěstí a ve snaze učinit ji šťastnou ji vezme na operní představení do Rouenu, kde se Ema opět setkává s Leonem. Jejich milostný vztah se obnovuje a Ema znovu nakupuje dary na dluh. Když obdrží dopis, že je povinna zaplatit tři tisíce franků do následujícího dne, jinak přijdou a všechnen majetek, tedy i Karlův, uvědomuje

¹⁷⁰ FLAUBERT, G. *Paní Bovaryová*.

si, jakou příšernou věc provedla. Požádá o pomoc oba své milence, avšak neúspěšně. Zoufalá Ema vidí jediné východisko v sebevraždě a otráví se arsenikem. Těsně před smrtí pocituje úlevu nad tím, že se již nemusí trápit svým neštěstím, milostným zklamáním z nenaplnění žádného z jejích ideálů. Karel je smrtí své ženy hluboce zasažen a brzy též umírá. Jejich dcera Berta, na kterou Ema příliš nemyslela, po smrti babičky zůstává u tety, která je velmi chudá. Berta je nucena vydělávat si peníze na živobytí sama, přestože je teprve dítě.

Naopak otevřeným dílem je román *Jméno růže*¹⁷¹ od Umberta Eca. Tento rozsáhlý detektivní román se odehrává v polovině čtrnáctého století v benediktinském klášteře. Příběh je retrospektivním pohledem do rukopisu Adsa z Melku, který je žákem Viléma z Baskervillu a společně přijeli do opatství, kde se bude konat setkání delegací avignonského papeže s františkány. Vilém je dovídá o podivné vraždě Adelma z Otranta a je opatem vyzván k jejímu vyšetření. Další den je však nalezena další mrtvola, mnich Venantius. Vilém se domnívá, že se pachatel pokouší napodobit biblickou Apokalypsu a nabývá podezření, že se nejedná o poslední vraždu. Všechna úmrtí mají něco společného s knihovnou, která se nachází v nejvyšším patře hlavní budovy a je ukryta labiryntem z chodeb, který ji chrání před zraky nepovolaných osob. Vilém se tedy rozhodne přijít záhadě na kloub a každou noc se vydává do knihovny a pokouší se pochopit její uspořádání, které je známo pouze knihovníkovi Malachiášovi a jeho pomocníkovi Berengarovi, který je shodou okolností další obětí. Vilém objevuje ukrytou místnost s tajným vchodem obsahující zakázané knihy. Jedna z nich je druhý díl Aristotelovy *Poetiky*. Právě tyto tři mrtví jsou podezřelí z jejího odněšení z knihovny, avšak kniha není nikde k nalezení. Začíná jednání delegací, vůdce papežského společenstva, inkvizitor Bernardo Gui, je Vilémovým myšlenkovým oponentem. V průběhu jednání je zatčen místní správce, který je hlavním podezřelým z vraždění, jelikož byl nalezen nad tělem mnicha Severina, jenž je dalším mrtvým. Nedlouho poté umírá i knihovník, kterému Bengt předal ztracenou knihu. Postupem času se Vilém dopracovává ke zjištění, že za vším stojí Jorgem z Burghosu, se kterým Vilém během svého pobytu vedl filozofické diskuze o smíchu. Ztracená kniha ospravedlňovala lidský smích, ve kterém Jorge spatřoval d'ábla, jelikož vycházel z předpokladu, že se Ježíš Kristus nesmál, a proto knihu otrávil. Na závěr sám Jorge zapaluje knihovnu a s ní celé

¹⁷¹ ECO, U. *Jméno růže*.

opatství, Adson s Vilémem odjíždějí. Eco v románu perfektně evokuje dobovou atmosféru i konflikty mezi delegací, Vilém se v průběhu románu vyjeví jako nadaný detektiv s výjimečnými deduktivními schopnostmi. Vypravěč Adson díky němu odhaluje politické i teologické tajnosti a celé dílo je protkáno filozofickým kontextem. Toto dílo nabízí čtenáři značně větší prostor pro jeho interpretační aktivitu, zpočátku nejsou příliš jasné úmysly vraha ani jeho motivace k těmto činům. Čtenář může zůstat na pochybách též ohledně charakteru jednotlivých postav, nepředvídatelné jsou činy mnohých z nich a stejně tak i celkové vyvrcholení příběhu. Nicméně všechny nejasnosti jsou v průběhu díla objasněny textovou strategií příběhu, kterou čtenář postupně odhaluje.

Následujícím odstavcem nabízí úryvek z díla *Velký Gatsby*¹⁷².

Už z dálky jsme viděli tři nebo čtyři automobily a sročení lidí.

„Bouračka!“ řekl Tom. „To je dobře. Wilson konečně bude mít nějakou práci.“

Zpomalil, ale bez úmyslu zastavit, a teprve když jsme přijeli blíž, mlčenlivé a soustředěné tváře lidí u dveří autoopravny ho přiměly mimoděk šlápnout na brzdu.

„Podíváme se.“ řekl nejistě, „jenom se podíváme.“

Zaznamenal jsem dutý, kvílivý zvuk, nepřetržitě vycházející zevnitř, zvuk, který se s tím, jak jsme vystoupili z kupé a šli ke dveřím, změnil ve slova „Ach, můj bože!“, opakovaná přerývaně a s nářkem pořád dokola.

(...)

Tělo Myrtle Wilsové, zabalené do deky a pak ještě do jedné, jako kdyby toho horkého večera měla zimnici, leželo u zdi a nehybně se nad ním skláněl Tom, obrácený zády k nám. Vedle něj stál policista, který přijel na motocyklu, a zaznamenával si do malého notýsku jména, přičemž se vydatně potil a pořád něco opravoval.

Tento úryvek z díla *Velký Gatsby* jsem zde uvedla za účelem poukázat na to, jak je pro čtenáře nezbytný obsah a aktualizace jím disponované encyklopedie, díky které je mu umožněno lépe pochopit text. Již ve druhé větě předchozího odstavce se objevuje slovo „bouračka“. Čtenář by si měl pod tímto pojmem představit autonehodu, do které je zapojeno alespoň jedno nebo více aut. Pokud je tedy s tímto termínem čtenář

¹⁷² FITZGERALD, F. S. *Velký Gatsby*.

seznámen, nebude mít problém odhalit, že Wilson bude nejspíš automechanikem, neboli opravářem aut, což vyplývá z tvrzení, že „Wilson konečně bude mít nějakou práci.“ Dále je z úryvku zřejmé, že během této bouračky zemřela Myrtle, jelikož se o mrtvolách často hovoří jako o pouhém „těle“, z čehož vyplývá, že se v tomto těle Myrtle již nenachází duše. Že se tato nehoda teprve objasňuje je zjevné, jelikož se u mrtvoly nachází policista, který si něco zapisuje do notýsku, což obvykle znamená, že sbírá důkazy a tedy provádí vyšetřování. Čtenář si sám v průběhu čtení utváří své vlastní domněnky a teorie o tom, jak se bude příběh dále vyvíjet, tyto teorie se během následného čtení buď mohou potvrdit, nebo se stávají mylnými. Důležitou roli v procesu interpretace hrají čtenářovy vědomosti a zkušenosti, kterých nabyl v průběhu života.

4. 1 Shrnutí

V koncepci Umberta Eca se nachází mnoho možností pro řešení různých interpretačních problémů. Ve svém posledním díle *Meze interpretace* Eco představuje čtenářům finální verzi své interpretační teorie, kterou se zabýval také v mnoha dalších odborných pracích. Eco v těchto pracích řeší například problém kritické interpretace textu oproti jeho pouhému použití, což však rozhodně neznamená, že by texty nemohly být nikdy používány, ba přímo naopak, stává se tak denně a nelze se tomu vyhnout. Eco navazuje na Peirceovu teorii neomezené sémiózy a dostává se tak k tématu otevřeného a uzavřeného díla, přičemž otevřené dílo nabízí čtenáři nekonečné množství interpretací. Postupem času Eco od své původní představy otevřeného díla stavěného do protikladu textům uzavřeným odstupuje. Dále Eco často rozebírá pojmy modelového a empirického čtenáře a autora. Hlavním rozdílem mezi těmito dvěma typy autora jsou zejména předešlé zkušenosti, kterými modelový autor na rozdíl od toho empirického neopývá. Ideálním čtenářem je čtenář modelový, který je nepostradatelným členem v procesu tvorby díla. Úkolem modelového čtenáře je dekodovat instrukce, jež mu poskytl modelový autor. Je tedy zcela zřejmé, že objektem Ecova zájmu jsou modelové verze autora i čtenáře.

Eco se domnívá, že není žádoucí, aby autor poskytoval čtenáři vlastní interpretace svého díla, jelikož by se čtenář mohl nevědomky pokusit pátrat v textu po záměru empirického autora a mohlo by tak dojít k misinterpretaci. Domnívá se, že se může reálně uskutečnit situace, kdy se on sám, jakožto empirický autor, oprostí od svého textu a stane se modelovým čtenářem. Eco tedy nakonec připouští, že je autor

(empirický) v jistých situacích oprávněný svým čtenářům poskytnout určitá vyjádření ke svému dílu a je také oprávněný posuzovat veškeré čtenářské návrhy a připomínky. Pokud by však Eco četl své vlastní dílo jako empirický (skutečný) čtenář, závěry utvořené takovým čtením by nebyly příliš relevantní, jelikož se sám nemůže zcela oprostít od své osobnosti jakožto autora díla. Pokud by měl být autor díla současně jeho empirickým či modelovým čtenářem, musel by se kompletně oprostít od své osobnosti, což, jak bylo výše zmíněno, není možné. Tato Ecova teorie tedy není v praxi použitelná a dá se s ní pracovat pouze v teoretické rovině.

Eco dále rozlišuje dva typy modelového čtenáře, čtenáře prvoplánového, kterému postačí pouhé jedno čtení textu, a čtenáře druhoplánového, který čte text vícekrát ve snaze o plné porozumění příběhu. Tyto dva typy modelového čtenáře Eco přirovnává ke dvěma rovinám interpretace, k rovině kritické interpretace a rovině sémantické interpretace. Obě tyto roviny se navzájem provázejí a tato provázanost je předpokladem pro správnou interpretaci. Pro ověření platnosti konkrétní interpretace Eco navrhuje využít „popperovský“ princip falzifikovatelnosti, neboli kritérium falzifikace, díky kterému jsme schopni vyloučit nesprávné interpretace, vyhnout se misinterpretacím, a tedy dobrat se k té správné. Není však jisté, zda-li je možné aplikovat toto kritérium falzifikace v běžné praxi.

5 Závěr

Intencí této práce byla analýza teorie interpretace Umberta Eca, objasnění konkrétních pojmů a souvisejících problémů. V první kapitole jsem se věnovala přímo samotnému autorovi, jeho osobnosti a dílu. Krátce jsem pojednala o jeho životě, vzdělání a práci, poté jsem poskytla čtenáři úvodní náhled do samotného problému interpretace v jeho koncepci.

V další kapitole jsem se těmito interpretačním teoriím věnovala detailněji. Objasnila jsem literárně-vědní termín „encyklopedie“, který je úzce spjat s problémem interpretace textů a objevuje se tedy v této práci několikrát. Eco „encyklopedii“ definuje jako jisté předporozumění, které je nezbytné pro správné pochopení textu. Je tedy třeba s tímto termínem čtenáře seznámit, aby se v dalších částech práce lépe orientoval a tomuto termínu rozuměl. Pomocí analýzy klíčových aspektů z koncepce Umberta Eca jsem čtenáři zprostředkovala určitý vhled do jeho interpretačních teorií a dané problematiky. Věnovala jsem se přímo explikaci primárních pojmů vztahujících se k interpretační koncepci Umberta Eca, dle kterých je tato práce rozdělená na konkrétní podkapitoly.

Nejprve jsem se zaměřila na rozdíl kritické interpretace textu oproti jeho pouhému použití. Poté jsem se věnovala stěžejní trojici pojmů, které jsou autor, čtenář a text, a jejich intencemi, neboli *intentio auctoris*, *intentio operis* a *intentio lectoris*. Zkoumala jsem diferenci mezi otevřeným a uzavřeným dílem - zde si čtenář mohl všimnout určitého vývoje v Ecově postoji vůči tomuto tématu. Dále jsem se zabývala autorem a jeho rolí v Ecově interpretační teorii – zde se objevuje pojem „empirický autor“, který je skutečným subjektem, a „modelový autor“, jenž je pouhým konstruktem textu. Posledním z této stěžejní trojice byl čtenář, kterého Eco též rozděluje na čtenáře empirického, jenž reálně manipuluje s textem, a modelového (kritického a naivního), jenž je pouhou ideou vyžadovanou textem. Eco ve svém díle *Šest procházek literárními lesy* ilustruje čtenářovo pojetí textu skrze metaforu (fiktivní realitu), která představuje literární les. V následující podkapitole jsem se zabývala dvěma možnostmi interpretace, a to kritické a čtenářovo pojetí textu skrze metaforu (fiktivní realitu), která představuje literární les. V následující podkapitole jsem se zabývala dvěma možnostmi interpretace, a to kritické a sémantické, a tudíž jsem opět otevřela také téma modelového čtenáře a jeho dva druhy, čtenáře kritického a naivního. V poslední podkapitole jsem věnovala pozornost kritériu falzifikace, které Eco chápal jako určitý „popperovský princip“, jenž

nám umožňuje rozpoznat nesprávné interpretace od těch správných a současně nám poskytuje určité interpretační hranice.

V následující kapitole jsem se věnovala praktické části práce - na vybraná beletristická díla jsem aplikovala některé z Ecových teorií - za účelem bližšího porozumění analyzovanému tématu jsem uvedla několik příkladů a testovala funkčnost konkrétních pojmů v praxi. Názorně jsem ukázala, jakým způsobem se projevuje uzavřené a otevřené dílo a také jsem poukázala na nutnost širokého rozsahu čtenářovy encyklopedie. V závěru této kapitoly jsem provedla stručné shrnutí podstatných aspektů Ecovy interpretační teorie, kde mimo jiné poukazují na určité nesrovnalosti v jeho tvrzeních, konkrétním příkladem je Ecovo prohlášení, že empirický autor příliš nespadá do oblasti jeho zájmu, což není tak úplně pravda, jelikož nakonec sám uznává, že jeho námítky ohledně textu mohou být přínosné. Ukázalo se, že se v Ecově koncepci objevují i takové domněnky, které nejsou v praxi příliš užitečné, či je dokonce mimo teoretickou rovinu nelze použít, jeho dílo je však i přesto obrovským přínosem pro svět literatury.

6 Seznam literatury

AUSTEN, J. *Pýcha a předsudek*. Praha: Odeon, 2006, ISBN 978-80-7390-231-5.

BÍLEK, P. A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-080-5.

BRONTE. Ch. *Jana Eyrová*. Praha: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-056-6.

COMPAGNON, A. *Démon teorie: literatura a běžné myšlení*. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-324-1.

DOLEŽEL, Lubomír. *Několik poznámek k Ecově sémantice*. In: ECO, Umberto. *Meze interpretace*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 80-246-0740-9.

EAGLETON, T. *Úvod do literární teorie*. Praha: Plus, 2010. ISBN 978-80-00-02587-2.

ECO, U a RORTY M. R.. *Interpretacia a nadinterpretacia*. Bratislava: Archa, 1995. ISBN 80-7115-080-0.

ECO, U. *Jméno růže*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-1057-9.

ECO, U. *Lector in fabula: role čtenáře, aneb, Interpretální kooperace v narativních textech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 970-80-200-1828-1.

ECO, U. *Meze interpretace*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0740-9.

ECO, U. *Mysl a smysl: sémiotický pohled na svět*. Praha: Moraviapress, 2000. ISBN 80-86181-36-7.

ECO, U. *Od stromu k labyrintu*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0305-2.

ECO, U. *O literatuře*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-588-6.

ECO, U. *Šest procházek literárními lesy*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-248-2.

ECO, U. *The Open Work*. Cambridge: Harvard University Press, 1989. ISBN 0-674-63975-8.

FITZGERALD, F. S. *Velký Gatsby*. Praha: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-095-5.

FLAUBERT, G. *Paní Bovaryová*. Odeon, 2012. ISBN 978-80-207-1450-3.

GADAMER, H-G. a SOKOL, J. *Člověk a řeč: (výbor textů)*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-76-3.

HAMAN, A.; HOLÝ, J.; PAPOUŠEK, V. *Kritické úvahy o západní literární teorii*. Praha : ARSCI, 2006. ISBN 80-86078-58-2.

JACKO, T. *Autor a čtenář jako představy: koncepty autora a čtenáře v moderním a postmoderním myšlení*. Praga: Togga, 2014. ISBN 978-80-7476-045-7.

KUBÍNOVÁ, M. *Text v pohybu četby*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1747-5.

MITOSEKOVÁ, Z. *Teorie literatury: historický přehled*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-332-6.

PEIRCE, CH. S. *Lingvistické čítanky – 1*. Ed. Palek, B.; Short, D. Praha : SPN, 1972.

POPPER, K. R. *Logika vědeckého bádání*. Praha : OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-45-3.

RADFORD, G. P. *Eco*. 1. vyd. Bratislava : Albert Marenčin, 2004. ISBN 80-88912-55-5.

RAFFA, G. P. *Walking and Swimming with Umberto Eco. MLN. Italian Issue*. [online]. [cit. 2011-04-05] 1998. Vol. 113, No. 1. Dostupné z WWW: <<http://www.jstor.org>>.

SEDMIBURSKÝ, M. *Čtenář jako výzva :výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001. ISBN 80-86055-92-2.

SHAKESPEARE, W. *Romeo a Julie*. Praha: Atlantis, 2009. ISBN 978-807-108-2781.

STAUDER, T. *Gespräche mit Umberto Eco*. Forschung und Wissenschaft. ISBN 978-364-311-605-6.

ŠTOCHL, M. *Teorie literární komunikace*. Praha : Akropolis, 2005. ISBN 86903-09-5.

7 RESUMÉ

The topic of this bachelor thesis is to approach the problem of interpretation in the concept of the literary theorist and the Italian writer Umberto Eco to clarify the specific concepts and the issues connected with them. The aim of this work is to provide a brief analysis of Eco's interpretation theory from literary and philosophical point of view, also mention postmodernist and the poststructuralist context that inspired Eco. This work focus especially on his later concept contained mainly in the work of the *The Limits of Interpretation*. This work is not neglect the importance of the role of the reader in the process of interpretation and its importance for correct interpretation. Considering how very large is the work of Umberto Eco, it focus only on several aspects of the problem of interpretation, which I will try to outline, the main intention of this work is first and foremost to clarify the above-mentioned terms, which is payed the most attention here. The first chapter is devoted to Eco, describe his personality, life and work. Focused directly on the theory of interpretation and the search for the methods of interpretation, introduce the problems of the interpretations of Eco, which were supplemented by new knowledge during the years of his life. Initially, Eco is concerned with the vision of opening the text and is in favor of a vision of an infinite number of interpretations, but his view of interpretation has changed noticeably over the years, and later he emphasizes the need to define the boundaries of meaningful events and limits of perceptive creative activity. In the next chapters analyze specific interpretational theories and expose the above concepts. In the conclusion of this work is a shrinkage of Eco's theory of interpretation, analyze the possibility of its application and functionality, consider the functionality of these terms practice and try to outline the overall merit of Eco's theory of interpretation to the theory of literature.